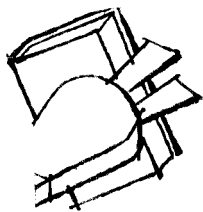

ALFONSO M.^d ZABALA

GABON GAU BAT

ta beste ipui asko

AUSPOA LIBURUTEGIA

JB-897
10502
J Brillwa
Pianity
Dec. 1962

GABON GAU BAT
eta beste ipui asko

AUSPOA LIBURUTEGIA

- 16 -

COLECCION AUSPOA

Administración: Plaza de Santa María 2 - Tolosa

Dirección literaria: Rdo. P. Antonio Zavala S. J.

**Colegio de San Ignacio - Ategorrieta - San Sebastián
(Guipúzcoa - España)**

Ordaindu bearrak:

Urte betekoa: 200 peseta.

Atzerrian: 275 peseta

Ongilleak: 350 »

Ale bakarra: 25 »

ALFONSO M.^o ZABALA

GABON GAU BAT
eta beste ipui asko

AUSPOA LIBURUTEGIA

DEPÓSITO LEGAL S. S. 1002—1962
N.º DE REGISTRO 2996—1962

IMPRESO EN LOS TALLERES TIPOGRAFICOS «ICHAROPENA»
ZARAUZ (GUIPUZCOA-ESPAÑA)

ARKIBIDEA

Orri-
aldia

ALFONSO M. ^a ZABALA ECHEVERRIA	9
GABON GAU BAT euskal-erriko baserri ba- tean	23
I.—Txomin Urreta	25
II.—Urretarena	31
III.—Gabon-zaleak	42
IV.—!!!Martin!!! !!!Martin!!!... ..	47
NEGUKO ARRATSETAN su ondoan kontu kontari	59
Zegamako sakristaua eta ontza	61
Eperrak azatan	64
Ori ez dek irrintzia; ori dek arrantza... ..	72
Bakoltze	75
Bataioko aidagoa	78
ONDARRABIKO AMA GUADALUPE-koaren kondaira	83
I.—Olearso edo Jaizkibel	85

II.—Noiz agertu zan Birjiña Guadalupe-koa	87
III.—Nori eta nola agertu zan Ama Birjiña Guadalupe-koa... ..	90
IV.—Ondarrabiko esitzen oroimengarria 1638-garren urtean	93
V.—Maria Santa Guadalupe-koaren bertartez gertatu izan diran eginkizun miragarriak	98
VI.—Azkeneko amabost urte oetan Guadalupe-n egin diran lanak, puntzio, erromeri eta beste zenbat gauza, irakorleak ekusiko dituanak	104
NEGUKO ARRATSETAN su ondoan kontu -kontari. (Zeamako izkean)	111
Zeamako sakristaue eta ontza	112
Eperrak azatan	113
Ori ez dek irrintzie; ori dek arrantzea... ..	117
Bakoitze	119

ALFONSO Mª ZABALA ECHEVERRIA

Ezkioga-n jayo zan 1847-ngo Ilbeltzaren 24-an, eguerdi aldean.

Aita, Pedro Manuel, Ataundarra zan, ta izan bear zun zerbait karrera, practicante edo. Ama, Josefa Antonia, Zegamakoa zan.

Aitaren aldeko aitonak: Franzisko Inazio, Ezkioga-n jayo ta Ataun-en bizi zana, ta Maria Santos Aramburu, Ezkioga-koa. Amaren aldekoak: Andres ta Maria Fermina Berasategui, biak Zegamarrak.

Noiz ez dakigula, Zegamara joan ziran bizitzera.

Apaiz egin da lendabizi Ondarrabi-ra bialdu zuten koadjutore, gero Zegamara erretore, urrena Donostiako Artzai Onaren elizara koadjutore, ta azkenean, 1901-garren urtean, Ernainira erretore.

Bere euskal idaz-lanak zer ikusirik badute erri oyekin.

Guadalupe-ko Ama Birjiñaren kondaira Ondarrabian moldatua izango da.

Ipuiak, berriz, batzuk Zegamako izkeraz antolatu zituan, eta danak Zegama edo ingurumari ura dute beren gerta-toki. "Gabon gau bat" deritzayonak ere Goyerriko usaya banatzen du. Kondaira ta ipui oyekin osatua da liburu au.

Komeriak berriz, Donostiko lanak ditu. Bera ere integrista xamarra omen zan da Donostiko integrista gazteriak zer aurkeztatua izan zezan egiñak dira. Guk dakigunak bost dira :

"Apari merke"

"Periyaren zalapartak"

"Jauregi-errotako astoa"

"Urruti-izketa"

"Melitona-ren bi senarrak".

Komeri auetatik ala dio *Euskal-Esnalea* aldizkariak Zabala-ren eriotzaren berri ematean :

"Beste idaz-lan guziak baño obeto, antzerkiak egiten zituan Zabala jaunak. Erreztasun aundia zeukan ortarako, ta berez, indarrrik gabe, ateratzen zitzaizkion burutik. Alaiak, atse-

giñak, parreragilleak dira bere antzerki gu-
ziak... ..or dabiltz erriz erri...”

Bañan idaz-lan oyek danak, gutxi ta eska-
xak ez badira ere, motx gelditzen dira On Al-
fonso-ren euskaltzaletasunaren neurria ematen.
Euskal-Esnalea orrek ala dio:

“Benetako euskaltzalea zan. Urteak gogo
beroenak ere oztu ta indar aundienak ere ma-
kaltzen dituzte, ta Zabala jaunak, zarra zalako,
etzeukan orain lanerako bere gaztearoko kemen
eta indarrrik. Gogoz, ordea, biotzez, egi-egizko
euskaltzalea zan orain ere. Zartzean lan-gaietan
gazteai toki egin zien; gogoz, beti bezela, au-
rrekoen artean zijoan.”

“*Euskal-Esnalea* asi zanean, bazkunaren zu-
zendarien artean zegoan Zabala jauna, ta zu-
zendaritzatik atera ta gero ere, beti lagundu zi-
gun gure eginkizunetan”.

1881-garren urteko Agorrean, Irun-go eus-
kal festetan, Zabala, Campion ta Manterola
zeuden bialdutako itz-neurtuak juzgatzeko. Be-
raz, beste bi oyen mallako jotzen zuten.

Itz-neurtu auek saritu zituzten: B. Iraola-ren
“Lore igartua”, A. Arzac-en “Iltzen bazaigu
Ama Euskera Euskaldunak illak gera”, ta C.
Otaegui-ren “Elkar gaitezen denok nappar-eus-
kaldunok”. Onrazko aitamena beste auek izan
zuten: F. Arrese-ren “Jaungoikoa eta fueroak”

ta "Danok bat", ta R. Artola-ren "Euskal-erriaren elkartia".

Bertso-sayoa ere jarri zuten. Agorraren 9'an, eguerdi aldean, ta Irungo teatroan izan zan. Merezi du ta xeetasun guziekin adierazi bear degu bertso sayo ori nola izan zan.

Bertsolariak auek ziran: Pello Errota, Udarregi, Pello Errotaren anaya Oyartzun-en errotari bizi zana, Juan Bautista Urquia (a) *Gorriya*, Ondarrabiko Labandibar iru anayak, Zizurkil-go Juan Jose Belderrain ta Igeldo-ko Jose Kruz Sagardia, izengoitiz *Olloki*, Olloki bertsolari famatuaren semea.

Mayean edo juradoan omen zeuden len aitaturako Campion, Manterola ta Zabala, ta beste bat, Ondarrabiko Claudio Otaegui. Ara nolako lanak eman zizkien bertsolariak:

Asi omen ziran jendeari agurra emanaz ta gero binaka aritu ziran. Lendabizi Pello Errota ta Udarregi. Gai au jarri zieten: "Baldin elkartzen bagera euskaldunak izango ditugu oraindik zorientasunak". Urrena, Gorriya ta Pello Errotaren anaya. Gaya zan: "Baserritarren biziya obia da kaletarrena baño". Kaletarren alde Gorriya, ta baserritarren alde Pello Errotaren anaya.

Gero, Belderrain eta Labandibar Nikolas. Gaya zan: "Maiz kalera etortzen dan baserri-

tarra, aberastutzeko modu txarra". Urrena, ber-
rizz, Labandibar beste bi anayak. Jose Antonio
uraren alde, ta ardoaren alde Frantzisko. Lau
auek ez omen ziran aurrekoen mallara iritxi.

Oloki lagunik gabe gelditua zan, ta Pello
Errota aritu zan arekin. Oloki-k gizon langi-
llearen alde sayatu bear izan zuan, eta Pello
Errota-k gizon alperraren alde.

Bukatzeko, puntuan aritu ziran. Gorriyak
jartzen zien puntua besteai. Eta Gorriyari Pe-
llo Errotak bi puntu jarri zizkion.

Gutzira, ordu ta laurdenean, 151 bertso.

Biamamonean, arratsaldeko lau t'erdietan
beste bertso-sayo bat izan zuten Irun-go San
Juan plazan. Jendea erruz zan. Lau t'erdietan
asi ziran bañan bostak eta laurdenetan euriak
bukaera eman zion arratsaldeko sayo oni.

Maiko jaunak, On Alfonso ta gañerakoak,
erabaki zuten danetan onenak, Udarregi, Gorri-
ya ta Pello Errota zirala, bigarren mallan Pello
Errotaren anaya, Belderrain eta Oloki geldi-
tzen zirala, eta irugarrengoan Labandibar iru
anayak.

Orain arteko berriak paper zarretatik jasoak
dira. Gutxi zirala, ta Don Alfonso ezagutu zu-
tenen artean galdezka asi nintzan, argitasun ge-
yago emango ote zidaten. Emendik aurrera
kontatuko ditugunak orrela bilduak ditugu.

Apaiz-gaitan Gazteiz-en (Vitoria-n) egin zituan eskolak. Garai artan apaiz-gayak batzuek kanpoan eta besteak barruan bizitzen ziran (*externos* ta *internos*). Ez dakigu On Alfonso zeñetan egondu zan.

Erriko (Zegama-ko) festaren batzuk omen ziran.

On Alfonsok errira gabe ezin etsi, ta atera zan kalera, kalean zakur-kume bat ikusi, gal-tzarbera jaso, saldu, txanpon ayekin trena pagatu ta errira etorri zan.

Etxeko ate-ondora allegatu bai, bañan amak etzion etxean sartzen ere utzi. Besotik eldu, Otzaurte-ko estazioraño lagundu, trenean sartu ta an bialdu zun berriz ez laister asko etorritako bidetik.

Alako biurrikeri asko izan omen zitun gaztetan.

Gizon sendo, indartsu, lodikote bat omen zan, beltzerana; erabiltzen ez bazun ere bizarra beltza nabaitzen zitzayona.

Gerratean kapillau ibilli zan karlistetan. Orduko erretratua ikusi degu; an dago, zutik eta ernai, begiratu sendoa, soldau-jantzian, bere txapel txuri ta borla berdearekin, gizon bikaiña.

Bere batalloyak *ataque* edo erasoren bat izan

omen zun bein batean. Ura bukatuta galdetu omen zion Zegamako soldau berri bati:

—¿Zer iduritu zaik, Frantxisko?

Ta mutillak:

—Nik ez nuan uste olako komeririk zanik.

Mutil orren aitak Kalbarioak errezatzen zitun errian garizumako igandetan. Beste erreza-zale batzuk ere baziran, txandaka ibiltzen ziran gaur bat ta urrengoan bestea, bañan arek besteen aldean Kalbario motxak, txikiak, errezatzen zitun, ta orregatik "Galbario-txiki" esaten zioten Zegaman izengoitiz. Kalbarioak buruz zekizkien.

Beste bein ala esan zion diru-zaletxoan zan apaiz zar bati:

—Nayago nuke Zegamako eliza baño billete-pilla aundiagoa baneuka.

—¿Zer egingo zenduke ba?

—Su eman ta erre.

Illea artu ta ziria sartzea asko gustatzen zitzayon.

Zegaman zegoala, noizean bein eizera joaten omen zan bañan etzun zaletasun aundirik. Udaran berriz, ikasleak eskoletatik etxera etorritakoan, oyekin egun-pasa egitera joaten omen zan Otzaurte igaro ta Alsasua bitartean dau den erreka ta basoetara. Amorrayak arrapatu, perretxikuak bildu, bazkaria egin,... ta orrela ibiltzen ziran.

Franzisko Sagastiberri jaunak Ernaniko gertaera batzuk kontatu dizkigu. Jaun ori da iya irurogei urtetan Ernaniko beterinario izandutakoa eta garai artatik On Alfonso bizi zan etxe berean bizi dana.

Etorri omen zitzayon bein batean Sagastiberri jaun oni Ernaniko *chalet* batean bere amarekin bizi zan amerikano bat. Erdalduna zan eta modu ontan asi omen zitzayon:

—*Doctor, vengo a hacerle una consulta.*

—*Vd. dirá.*

Esan zion bere etxean etzegoala gauza onik, ezin lo egin zezaketela. Gabero, lotara prestatu orduko, trumoyaren antzeko ots lodi-larri bat aditzen zala etxe barruan. Ixiltzen zala andik puska batera bañan beatzakin *tak-tak-tak* paretan iru aldiz jo ezker, berriro asi egiten zala ots bildurgarri ura len baño gogorrago. Ta bere gisa utzita, berriz, orain asi ta orain ixildu ibiltzen zala gau guzian edozein bildurtzeko eran. Etxea utzi egin bearko zutela. Bere denboran espiritista-liburu asko irakurrita zegoa denbora pasa ayetan batere sinistu gabe, bañan orain kezketan bizi zala oso. Animaren bat edo parte gaiztoko norbait izango ote zan.

Sagastiberri jauna joan zan aren etxera arrats batean, ta amerikanoak esan bezela gertatu

omen zan. Gizona izutzeko aña ba omen zan soñu ura. Ala esan zion amerikanoari :

—*No llega mi ciencia a ese mundo ultra-espacial, pero consultaré.*

Bere aldamenean bizi zan On Alfonsoren-gana joan zan, zer gertatzen zan esan zion, ta joan zan Don Alfonso ere amerikanoaren etxera urrengo arratsean amar t'erdien inguruan. Zalaparta ura aditu zueneko, ala esan zuen :

—Ori ontzaren bat izango da.

—¿Ontza?

—Bai, ontza. Ta tximini-zuloan sartuta egongo da.

—¿Ta zer egin bear da?

—Gauza errexa: jarri dedilla bat edo bat kanpoan guardian, eta nik laister asko botako det emendik.

Jarri zuten ba etxeko morroya kanpoan, ta Don Alfonsok lasto ezea eskatu zuen. Ekarri zioten, su eman zion tximini-zuloan jarrita. Aren kearekin izutu ta or atera zan ontza tximini-zulotik aguro asko, ez geyago etortzeko asmoan.

Amerikanoak ez omen zekin nola eskerrak eman. Bat batean asmatu zuan Don Alfonsok. Kontuan artzeko da ontza baten ipuya ere badula. Nunbait, pizti oyen ibillerak ezagunak zitun.

Beste bein, konfesatzen ari zala, etorri zitzaion basa-kristau oyetako bat. Belauniko jarri ta tutik ere etzun esaten. Don Alfonsok ere ez, ura nundik asiko zan zai. Biak ixilik.

Puska bat orrela egin ondoren, baserritarak dio:

—¿Bagaudela?

Ta Don Alfonsok:

—Bagaudela.

Berriz ere biak ixilik puska batean. Ta berriz ere baserritarak:

—¿Bagaudela?

Ta berriz ere Don Alfonsok:

—Bagaudela.

Irugarren aldiz biak ixilik. Ta beste puska baten ondoren, berriro baserritarak:

—¿Bagaudela?

Ta Don Alfonsok:

—Egon bearko i bezelako asta-pikoak etortzen badira.

Andik aurrerakoa ez dakigu, bañan izango zuan lana pranko barrun artako “zarpak” kanpora ateratzen.

Alako gertaera ta pasadizoak erruz omen zitun. Bereak eta besterenak xeetasun guziez eta grazi aundiz kontatzen zitun jende-artera biltzean. Lagun-arteko gizona omen zan. Oso igtun atsegiña. Gustora aritzen zana. Zegaman

bazun etxe bat erriko batzuekin berriketan egi-
tera joaten zana.

Sermoitarako ere grazi aparta omen zun.
Berdin zitzayon euskeraz naiz erderaz. Bere ser-
moyak omen ziran oso mamitsuak, argiak,
konprenditzen errexak, indar aundikoak eta zer
ikasi aundia zutenak. "Gustora aritzen giñan
ari aditzen" esan digute bai Zegamarrak eta
bai Ernaniarrak.

Iñor gutxi izango zan euskeraz sermoya egi-
ten gaña artuko ziona. Euskera ere garbia omen
zun oso.

Orregatik maiz deitu oi zuten orduko eus-
kal-festetara meza nagusiko sermoya egitera.

Bañan, ez sermoyean eta ez besteetan ere,
ez omen zan zurikerian ibilliko. Jauntxo ote
zan edo zer zan begiratu gabe, zuzen joaten
zan bere pausoan. Etzan iñorengatik ikaratzen.
Esan bear zana esan, ta kito. Orregatik, jaun-
txo batzuk-eta kontrario zitun.

Berak idatzi zun Guadalupe-ko Ama Bir-
jiñaren bederatziurrena. Ori erabilli oi zuten
Ondarrabiarrak Agorreko beren elizkizunetan
urte askotan. Oraingoa ote dan ez dakigu.

Aurrak asko maite zitun, ta dotriñan ondo
ikasiak nai zitun. Asko alegintzen zan ortan,
batez ere Jauna artzeko prestatzen. Zertara zi-
joazen ondo eskolatuak joaten omen ziran.

Pobreekin esku-zabala zan, danekin biotz-bera, ta bere lanetan oso langillea. Itz batean esateko, apaiz prestu ta benetako bat.

Bañan ankabiko danak baditugu nork geren akatsak, eta Don Alfonsorena zakar xamarra izatea omen zan.

Zegaman zegola, ba omen zetorren illunabar batean etxe aldera ta topo egiten du maiz mozkortzen zan gizon txotxolo batekin. Ordun ere mozkortuta zegon ta gaizki esaka ta irainka asi zitzayon. Don Alfonsok, ez bat eta ez bi, *di-da* bi belarrondoko eman ta kolpetik kendu zizkan arronkak.

Zakurrak ezin ikusi zitun. Balkoyean arrikoskor pilla bat eukitzen zun eta kalean zakur bat azaltzen zanean arria tira egiten zion.

Dotriñako mutillak pazientzia galdu-arazten zioten noizean bein. Zeñi ez? Ta kaskarreko ederrak partitzen omen zitun. "Artu egin bear ziran ayek ¿eh?" esan digu Ernaniar batek

Egun batean mutil bati kaskarrekoak eman, bañan bereala kupitu ta Jauna artzeko trajea berak pagatu zion. Oraindik ere bizi da mutil ori.

Au kontatu digunak, Don Alfonsoren eskutik Jauna artu, etxera abitu ordu erdiko bidean, etxean gosaldtu, ez kalean orain oi dan

bezela, zintzilik zegoan itayari eldu ta paotxa biltzera joan bear izan omen zun. Ez omen zegon gaur ainbat litxarrerri.

Ernaniko kale nagusian bizi zan, emeretzigarren etxean. Bi arreba zitun ezkongai geldituak, eta ayekin bizi zan.

Bazun illoba bat ere, Ondarrabiarra, botikario ikasi ta Ernani-n jarri zana. Illoba ori bibotearekin ibiltzen zan, bañan egun batean kendu egin zun.

Osabari etzitzayon gustatu. Ikusi ta esan zion :

—¿Zergatik kendu dezu? Sakristau bat ematen dezu orain.

Ezkendu zan illoba ori ta aur bat izan zuten, mutilla. Alfonso jarri zioten izena. Don Alfonso zoratua zebillen.

Etxera eldu ta ikusten ez bazun, bereala galdetuko zun :

—¿Mutilla nun da?

—Neskameak Urnietako bidera eramán du paseatzen.

Artu makilla ta ayengana joaten zan, ta gero irurak etorri.

Garai artan, Ernaniko tranbea jarri berria zan. Mutilla artu ta Donostiko joan-etorria egitera joaten zan, beste egiteko gabe. Mutilla orduntxe izketan asten ari zan.

Martuteneko zubira allegatu ta galdegiten zion mutillari:

—¿Zer da ori, Alfonsito?

Mutillak:

—¡Ura! ¡Ura!

Ta bera ere mutillarekin batera asten zan:

—¡Ura! ¡Ura! ¡Ura!

Orrela ibiltzen ziran alkarrekin iñoren ajo-larik gabe. Ernaniarrak zioten “aitona” eginda zegola.

Andik ogei bat urtera, mutil ori Teruel-go frentean il zan ogei ta bi urterekin, lubaki bat artzean bala bat burnizko kaskoa pasa ta kopet-
ezurrean sartuta.

Zenbat jayotz, ezkontza eta eriotz idatzi ote zitun Ernaniako elizako agiri-liburuetan, Jaungoikoak bakarrik daki. Bere eskuz idatziak daude danak, iya bere eriotzako eguna arte.

Beraz oso denbora gutxi egin zun gaixorik. *Uremia* izan zun. Elizakoak Don Timoteo Karlos Ubiria-k eman zizkion.

1919-garren urteko Abustuaren amaikan il zan, gabeko amaiketan. Ernaniako kanposantuan lur eman zioten.

GABON GAU BAT

EUSKAL ERRIKO BASERRI BATEAN

«Gabon gau bat» ipuya noliz ta nolatan antolatu dan jakiteko, argitasun piska bat ematen dute Euskal-erria aldizkaritik artutako bi oar auek:

«Uri ontako elkarte **Unión Artesana**-k, Oñentzaro edo Gauona langille-famili batean nolakoa izaten dan itz-larri edo neurtuetan obeto agertzen zuenarentzat eskeñitako saria, eman zayo Gabon gau bat Euskal-erriko baserri batean deritzaion izkribu toleskabe, euskal oitura ederrak guztiz egoki azaltzen dituenari. Bere egillea On Alfonso Maria Zabala jauna da.» (Euskal-erria, XVIII, (1888).

(«Gabon gau bat...») «Trabajo premiado con el objeto de arte ofrecido por la sociedad local **Unión Artesana** en los Juegos florales celebrados en esta ciudad en Diciembre de 1887.» (Euskal-erria, XXI, (1889).

I

TXOMIN URRETA

Goyan-bean euria perradaz bezela ari da; mendi tontor guztiak elurraz zurituak daude; artzayak euren artaldeak aurretik dituztela zelayetara datoz. Abenduaren ogei ta laua da. Eguerri bezpera.

Baserritar batzuek, euren diru-errentak eta kapoi gizenak nagusiai pagatu ondorean, erri aldera dijoaz. Eskuiko eskuan daramate *guardasol* urdin eta galant bana, eta ezkerrarekin eltzen diote euren makillai, zeñak dakartzkien bizkarrean, eta zulo bat egiñik bakallau bana zintzilik. Au da nagusien erregaloa gau artan

apaltzeko. Umore ona dakarte, ez ditu euri-jasak beldurtzen.

Oen aurretik dijoa agure buru-zuri bat. Ez lioke inork irurogei urte emango, alakoa da bere sasoya, alabaña, irurogei ta amarrean aspaldi igaro zan.

—Txomin, —deitzen diote atzekoak—, zaude puxka bat, alkarrekin joango gera.

Txomiñek begiratzen du atzera eta ezagututzen ditu bere erritarrak dirala, eta itxedoten die.

—Arratsalde on Jainkoak dizula —esaten diote denak batean.

—Baita zuei ere, mutillak.

—¿Kanpo alde, Txomin, kanpo alde?

—Bai; lan txiki bat banian, or, auzoan, eta eguna igaro diat nolerebait. ¿Eta zuek errenta pagatzen? ¿Ondo artu zaituzte nagusiak?

—Ondo artu gaituan? ¡Arrayo-pola! ¿Ez ginduan bada ondo artuko? ¡Ez al diogu diru-talde txarra eraman! Ez du, ez, zer errenkurarik eduki. Zu, Txomin, orrelako lanik gabe bizi zera.

—Aizak, nik ere nere gora-berak badizkiat, eta jakin nai badek, zor batzuek pagatzen izandu nauk.

—¡A Txomin, Txomin! Zu gora zuaz,

gora, eta gu berriz urteko errenta ezin konponduaz. Orain ere ekarri dezu zuk etxera errain aberatsa, eta guri ez bezelako *kukurruku* jotzen dizu ollarrak.

—Bai, motell, Jainkoari eskerrak ni ondo bizi nauk, baña gogotik lan eginda. Jakin zak: ni ezkondu nintzanean, Urretarenak milla dukat baño geyago zor ziztuan, eta uste diat, nere zor-artzekoak ortxe nunbait berdin izango dirala; ordea, ez dezute esango Txomin Urreta alperra eta jokalaria izandu danik.

—Opa dizugu, Txomin zarra, opa dizugu zure zoriona, eta jojala etxe-jaun guztiak zu bezin prestuak eta kristau onak balirake!

Eta batek bat besteak bestea, sartu ziran euren erriko karrika nagusian.

—Mutillak, —esan zien Txomiñek bere lagunai—. Gaur Eguerri bezpera dek, oraindik arratsaldeko irurak dituk geyenaz, eguraldia ere otz-garbitzen ari dek, sar gaitean, bada, Martoloren trabenara; eta baldin zuen poltsak zimurtuak badaude zeren nagusi eman diozuten azkeneko arditerañoakoarekin, Txomin-Urretak badik oraindik bost errealeko zar bat, eta arren ardoa erandakoan joango gaituk ba-

koitza bere etxera, *makallau* eta gaztaña erreak jatera eta sagardoz asetzera.

—Biajun daizula, Txomin. Gaur gure sabelak ain gaizki ezpadira ere, zeren nagusiak bazkari ona eman digun, alaz guztiaz ere, estimatuko dizugu zure borondate ona; —eta Txomin aurretik zala sartu ziran ardantegian.

—Kaxo, Martolo.

—Kaxo, Txomin-Urreta, *konpañiaren*.

—Ekartzak pitxar bat, baña urbagetik, oraindik zintzo gaudek, eta gañera, gaur ez dek ardorik batayatzeko eguna.

—Ez, Txomin, ez; gaur urak loi dijoaz eta iñor ezin engañatu liteke. ¿Ogirik bear dezute?

—Ez, ez diagu goserik.

—¿Zer modukoa iduritzen zaizute?

—Au bai, au ardoa dek.

—Zuen Joxepak oraintxe eraman ditu iru arrua; zuek baño gaizkiago norbaitek Eguerriak igaroko ditu; bazaramatzen gañera bakallau aundi bat eta bi bixigu.

—Guztiak palta egingo ditek.

—¿Asko biltzen al zerate apaltzera?

—Gizona: etxean gaudek bí senar-emazte aldi eta morroi-neskameak, eto-

rriko dituk ere Etxeberriko ama-alabak, eta etzekiat gure soldadua agertuko ote dan gaztigatu zigun bezela.

—¿Martin esaten al dezu?

—Bai, Martin.

—¡A! ¡Orregatik esan dezu Etxeberriko andre Mari eta Manuela apaltzen etxean dituzutela! Orain ere, zu, semea etxe aberatsean sartzera zoaz.

—Baditek gizon baten premia, Martolo.

—Bai, motz daude Etxeberrin gizon gabe.

—Baña, gaur gure Martin ez badator, nere atsoa eta Manuela asiko dituk zizpuz eta negarrez, eta bazekiat oyek gure umore guztia galdu bear digutela.

—Oraindik ez dago zer esperantzarik galdu; zortziretan allegatzen da goitik datorren azkeneko *trena*, eta baldin an badator, bederatzi t'erdi edo amarretarako etxean dezute.

—Jainkoari nai dakiola... Kobra zak, Martolo,... eta gabon.

—Gabon, Txomin, *konpañiarekin*.

—Agur, mutillak, zuek ortik eta ni emendik.

—Eskerrik asko, Txomin-Urreta.

—Protxu on, protxu on eta beste bat arte.

II

URRETARENA

Etzegoen urruti Urretarena, Txomiñen baserria, eta ala, oraindik egun argiz allegatu zan bere etxera.

Andre Joxepa senarraren zai zegoan, eta sartu zan bezin laster atera ziozkan aste-egunetako soña eta oñetako legorra, esanaz:

—Dena bustia etorriko zera, nere Txomin; alda zaitez, bada, katarro zarren batek garbitu baño lenago; oraindik badago zure palta gure etxean. ¿Bada Martiñen berririk?

—¿Ez al da izan kartarik?

—Ez, nere senar maitea.

Eta magalaren ertzarekin asi zan legortzen begietara zetozkion negar-malkoak.

—¿Baña zeri negar egiten diozu, emakumea? ¿Gaur gabean bederik ez ote zerate egongo negarrikan gabe?

—¡A! Neri entzun balit buru gogor arrek, ez genduan orain orrelako penarik izango. Zortzi milla erreal gora bera, or izango giñan.

—Ez bada neri kulparik egotzi —esan zion senarrak—; entzun zuan makiña bat aldiz ordekoa arkituko giñiola, baña ¿zer nai dezu? Berak etzuan gogorik dirutza ori guztia Gobernuak eramane zezan; eta joan bazan, or konpon bedi, bere gogoz joan zan.

—¿Zorioneko gerrak, eta zorioneko erreboluzioak! —esan zuan andre Joxepak—. Bizitzaren erdia neri beintzat kendu dirate. Seme bat or galdu genduan azkenekoan, eta bestea nun dan eta nola dan ez dakigu Badajoz-tik Portugal-era iges egin zuten ezkerero.

—¿Baña ez dakizu, Joxepa, andik itzuli eta Guadalajara-ko batalloyan dagoala?

—Bai, ordea ez dakigu an beste ainteste egin zuten edo ez.

—Zaude ixilik, emakumea, zaude ixilik, gaur negar egiteko gaua ez da ta;

bestela batere apaldu gabe oera noa. Ez dakizu oraindik gaur etorriko dan ere, zortziretan omen dator azkeneko *trena*, eta *estaziotik* etxera ez ditu bi ordu igaroko.

— ¡Gizonen onerako gaur Belenen jayo zan aurtxo Jaungoikozkoak nai dezala nik emen ikustea !

—Amen —erantzun zion Txomiñek, eta sartu zan sukaldean esanaz:— Gabon Jainkoak dizutela.

—Baita zuri ere, aita; baita berorri ere, nagusi jauna, —erantzun zioten erraiñ Iñaxi eta morroi neskameak.

—¿Su ederra daukazute?

—Egunari dagokion bezela, aita.

Eta ala zan izan ere; gurdi erdi bat egur igar egongo zan erretzen. Eta atzetik zintzilika zegoan pertz ori bat bakallauetz beteta, beratu zedin; suaren aurrean ikusten zan berriz marmita aundi bat, eta aza zuriak *bol bol* egiten zuten. Iñaxi ari zan bixiguak garbitzen, Premiña neskamea iru tipula galant kazuela batera zeatzen bakallaua maneatzeko, eta Migel morroya gaztaña-morkotsak jaulkian anega bat kabituko zuan danbolin batera, eta etxeko nagusi gaztea orduan-

txe zetorren ukullutik kaiku bat esnerekin.

—¿Prestamen aundiak dabilzkituzte, Iñaxi?

—Urtean bein izaten da gabon, aita.

—Egia; egun onek ori guztia merezi du.

—¿Martíñen berririk, aita?

—Ez, Iñaxi.

—¿Ez ote zaigu agertuko?

—Izan liteke.

—Nik ez daukat esperantzarik —esan zuan andre Joxepak—; etortzekotan izkribatu bear zuan.

—Ama, —esan zion Krixto bal bere semeak—, ¿ez dezu bada esaten “esperantzaz galdu zuana inpernura joan zala?”

—“Esperantzetan bizi, maite gozoa, noizbait kunplituko da gure plazoa” (1)

—kantatu zuan Txomiñek, eta guztiak parreri eman zioten, baña Joxepak esan zion:

—Bai, zu beti *Gibel aundi*; esan liteke Martínez aztu zerala.

(1) Iztueta: «Kontzezi», 10'garren bertsoa.

—Ori dek —erantzun zion senarrak—; nunbait nik ez det izango biotzik.

Inaxik ere, bere amagiarrebak esperantza oso galdu ez zezan esan zion:

—¡Nork daki, ama, ez ote zaigun oraindik gaur etorriko!

—Aparia, beintzat, luzatu amarrak arte —agindu zuan nagusi zarrak—; azkeneko *trenean* badator garai ori bear du etxeratzeko. —Eta exeri zan aulki bat artuta suaren ondoan.

—Nere emazte maitea, —esan zion Txomiñek andre Joxeparì bi golpetxo sorbaldaren gañean emanaz—, ekarzu onera Martolonetik erosi dezun ortatik, barrrendik eta kanpotik berotu gaitean.

Bereala jarri zion aurrean kuartilluko botilla bat, kristalezko edan-ontzi edo *baso* batekin eta zurrut bat egin ondoren esan zuan:

—Aspaldian ez da sartu gure errian orrelako ardorik. ¿Eta ardiak, Migel?

—Denak bordan, jauna.

—Eraman diek naiko zaldalea? Gaur oyek ere *zelebra* dezatela gabon-gabari dagokion bezela.

—Bai, jauna, bai; ez dute zaldale eta pentsu paltarik.

Önetan zakurra zaunkaz asi zan.

—¿Zer da gure Pinttok zaunkaz?

—¿Zer izango du? —erantzun zuan Kristobalek—. Asi dira gabonzaleak kantari, eta oyei zaunka egingo die.

—Ez, Pinttok badik beste zerbait. Ua, Migel, zer duan zakur orrek, eta ezarri ezak katean norbaiti ozkaren bat egin ez dezayon.

Irten zan morroya, deitu zion zakurri eta jarri zuan katean, baña iduritu zitzaion atetik kanpora norbait zegoala, eta galdetu zuan:

—¿Nor da emen? ¿eta zer nai dezute?

—Pobreak gera, eta etxe-legorra nai genduke —erantzun zion urteetan aurre-ratutako emakume batek.

—Atozte, bada, ikusi dezadan nor zerraten.

—Ordea zakurrak beldurtzen gaitu.

—Ez dizute ezer egingo, lotu det katean.

Urbildu ziranean, ikusi zuan Migelek zirala ta emakume zar batzuek, mutiko kaxkar batekin.

Sartu zan sukaldera eta esan zuan:

—Nagusi jauna, senar-emazte beartsu

batzuek mutiko batekin daude atean, eta gaur gauerako ostatua eskatzen dute.

—Sar ditezela —erantzun zuan andre Josepak—; ¿ez dakizu gure etxean etzayola iñori etxe-legorrik ukatzen?

Artu zuan, bada, krisellua morroyak eta argi egin zien sukalderaño.

—Jainkoak gabon on bat dizutela —esan zuten sarreran.

—Baita zuei ere —erantzun zuten denak.

—¿Gau txarra darabiltzute?

—Ez on ona —erantzun zuan gizon zarrak—. Oraindik iru orduko bidajea genduan aur onen aitonen etxera, eta alde batetik gau otza ta illuna, eta bestetik berriez basa-bideak ikaratu gaitu; orregatik esan diot nere emazte Prantxiskari: “Begira: Txomin-Urreta prestuaren etxean emango digute gaur gabeko ostatua, eta goazen ara, bidea galdu eta zer gertatu baño lenago”. Eta ala etorri gera.

—Ederki egin dezute —esan zion Txomiñek—. Iñoiz bada-ta, gaur da bidezkoai ostatua emateko eguna. Entzun izan diot gure erretore jaunari, gaurko gauaz ibilli zirala Joxepe ta Maria Belengo errian ostatu billa, eta etzala ayetzaz iñor erru-

kitu erri onetan aide asko bazituzten ere; ala joan bear izan zutela erritik kanpora arkitzen zan estalpe batera, eta an jayo zala gure Salbatzalle Jesus, —eta kendu zuan buruko txapela—. Egin nai det bada kontu, ayen izenean zatoztela gure etxera, eta ez bakarrik ostatua, baita ere apalduko dezute degunetik eta gero jantziko zaitzute oe zuria.

—Eta zuri, Txomin prestua, —erantzun zion Prantxiskak, begietatik esker onezko negar malkoak zerizkiola— estalpe artan jayo zan Jaungoikoak pagatuko dizu guri egiten diguzun mesedea.

—¿Nongoak zerate?

—Aspaldi alkar ezagutu genduan, Txomin.

—¿Nun?

—¿Nun? ¿Ez zera oroitzen nor zan Tomas Arrola?

—¡Ai arrayea! Oraintxe oroitzen nauk... bai... bai... Tomas Arrola... ¡Ai lagun! Ordutik onera urte asko on ta txar igaro dizkiagu.

—Egia, Txomin. Neretzat, beintzat, azkeneko oek ez dira on onak izan.

—Ordutik laster errira joango intzan.

—Bai; eta an alkar ezagututa ezkon-

du giñan biok. Laster il ziran gure guraso zarrak, eta Jainkoak eman zizkigun bi seme. Bietatik bat gerran il zitzaigun. Gerra bukatuta gere basarri-lanakin ainbestean bizi giñan, baña jnolakoa zan gure zoria! Artzen du gelditu zitzaigun seme bakarra tipus gaizto batek eta ogei ta laugarren egunean Jainkoari kontu eman zion. Gure erraiña, Oñatiko alaba, aurdun gertatu zan, baña ainbeste gau galdu eta ainbeste pena igaro ondorean aurgite gaiztoa etorri zitzayon, eta egin zuan alaba eta ama zerraldo batean obiratu ditugu.

Tomas Arrola onela mintzatzen zan birtartean, Prantxiskari negarra zerion, eta baita ere entzuten zeudenak arkitzen ziran oro kupiturik eta begietan malkoak ezin edukirik.

Mutiltxoak batean aitonari bestean amandreari begiratzen zien bere begi urdin ederrakin. Andre Joxepari batez ere Tomas Arrolaren itzak biotza bi erdi egin zion, zeren oroitu zan berari ere gerra orretan il zitzayola bere semea.

—Orain goaz, bada, Oñatira —jarraitu zuan Arrolak—, bada gaztigatu digute erraiñ zanaren gurasoak, saldurik ditugun ganadu eta trasteak joan gaitezela ayeta-

ra, eta zartzaroa alkarrekin igaroko degula, alkarri lagunduaz eta palta diranakatik Jaungoikoari erregutuaz. Ara Txomin, adiskide zarra, zerk ekarri nauen nere antziñako adiskidearen etxera.

—Orrela dituk, lagun, mundu onetako gora-berak. Ez die, ez, gaizki esaten sermoigilleak gure bizitza gerra eta betiko burruka dala, eta mundu au negarrezko ibar triste bat. Baña legortu zaitezte, eran zazute txurrut bana eta laister aparria maneatuko ditek. Ea, Joxepa, oñetako legor batzuek oentzat.

Andre Joxepak laster inguratu zituan artilezko galtzerdi eta alpargata batzuek Tomasentzat, eta arizkoak Prantxiskarentzat. Mutikoa, berriz, zituan abarka-mantarrak kendurik, gelditu zan oñutsik.

Su galantaren ondoan exerita, gertara zarrak kontatuaz, eta emakumeak aparria prestatzen ari zirala, etorri ziran bederatzi t'erdia.

Ordu artan sartu ziran ere Etxeberriko ama-alabak.

Manuelak sartu zaneko begiratu zion andre Joxepari, galdetuaz bezela Martiñengatik, baña laster ezagutu zuan etzala oraindik arren berririk.

—¿Badago guretzat lanik? —esan zuan gordeaz bere barrenean sentitzen zuan pena.

—Ez, Manuela, gaur ez daukagu beste lanik apaldu baizik.

Eta aulki bana arturik, eseri ziran andre Joxeparen ondoan.

III

GABON-ZALEAK

—Gaur berandu datoz gabon-zaleak
—esan zuan Txomiñek.

—Ara or nun diran, aita, —erantzun
zion bere seme Kristobalek.

Eta ala zan egiaz, bada mutil-talde bat
asi zan kantari ate kanpoan.

Bozik onena zeukanak kantatu zuan
lenengo, eta besteak erantzun zioten modu
onetan:

Agur, jente noblia,
berri on bat dakargu,
atentzinoa eduki beza
iñork aditu nai badu.

Adan ta Ebak egin zuten
paradisuan pekatu,
gure neke-pena guztiak
andikan ziran gertatu.
Ikusi zuan Jesus maiteak
gizona oso galdua,
Betiko Aitak asarraturik
itxi ziola zerua.
Orduan, bada, eskatu zion
guretzat barkazioa,
gurutzetikan emango ziola
Berak *satispazioa*.
Eskeñi zuan etorko zala
gizona salbatutzera,
gure kulpa ta pekatuak
bere gañean artzera.
Jesus emen da Salbatzallea
munduak bear zuana,
umil ta pobre larrugorrian
datorkigu guregana.
Ez du berezi jauregirikan
mundura argitaratzeko,
estalpetxo bat tellatu gabe
arkitu du jayotzeko.
Egon zaitezte, kristau nereak,
egon zaitezte sosegu,
Jesus Belenen jayo da eta
pozkidaz bete bear degu.

Etxe ontako nagusi,
itz oek ondo ikasi;
limosna on bat ekarri beza
baldin badegu merezi.
Gabon ontxo bat igaro beza
pamili guziarekin,
beste bat arte, bagoaz orain
zure limosna onarekin.

—Ea, Iñaxi, jatxi zazu goiko aga orretatik lukainka on bat eta emayezu gabon-zale oyei, bada guri ere orrelaxe eman oi ziguten oyen sasoyan.

Artu zuan, bada, Iñaxik lukainkarik aundiena, eta eman zien atepak zeukan le-yotik, eta joan ziran kantariak irrintzi egiñaz auzoko etxera.

Etzuten ondo alde egin mutillak, nun sentitu zan berriz ere atean soñua, eta neskaxa-pillo bat asi zan kantatzen, baña soñu alegeregoan, eta oetan ere lenengo bozik ederreña zeukana. Ara nik entzun eta gogoratzen zaizkitanak:

Belengo portalian
Maria ta Jose
aparia prestatzen
orain ari dire.

Nazaretik Belena
oso nekaturik,
asto baten gañean
ikusit ditut nik.
Astoa ta iria
daude portalian,
aurtxo bat jayotzen da
Gabon gauerdian.
Belengo portaleko
nere andre Mari,
esan zayezu nor dan
aurtxo polit ori.
Laztan bat emateko
emayazu neri,
adoratu dezadan
Jainko gizon ori.
Atozte, artzaitxoak,
atozte Belena,
ikusiko dezute
aurrik ederrena.

Jainkoak gizonentzat
biraldu duana,
orrentzako daramat
bildotsik onena.
Nagusi jauna, ara
bukatu kantuak,

berri on bana beza
gure Jaungoikuak.
Limosnaren zai gaude
kanpoko atian,
ori artuta, gero
beste bat artian.

Oei ere eman zitzayen oitura zana eta
joan ziran aurrekoen bidean panderoa
joaz.

IV

¡ ¡ ¡ MARTIN !!! ¡ ¡ ¡ MARTIN !!!

—Bederatzi t'erdiak dira —esan zuan Txomiñek—; eman presa oraintxe aparitari, Errosario santua errezatzen degun bitartean, eta baldin amarretako iñor agiri ez bada, apalduta, oera zarrak eta gauerdiko mezatara gazteak.

Au esanarekin bat belaunikatu ziran geyenak eta asi zuten Errosarioa; eta ¡nolako debozioarekin! Batez ere andre Joxepak eta Manuelak etziruriten mundukoak, baizik aingerutxo batzuek. Manuelak zeuzkan eskuak gurutzatuta, eta *Abe-Mari* bakoitzean jasotzen zituan bere begi

beltz ederrak zerurontz, eta esan zitekean erregu bakoitza zala biotzaren erditik ir-tetzen zitzayon suspirio bat bezela, esanaz zeruko Erregiñari: "¡Nere Amatxo mai-tea, oroitu zaitez Martiñez!". Andre Joxe-pak, berriz, magalaren ertzarekin legor-tzen zituan noizik bein begietara zetozkion negar-malkoak. Bi emakume ayek leku batean zeukaten pentsamentua, Martiñen-gatik erregutzen zuten.

Txomin, errosario aundi bat eskuetan zuala, bere buru zuriarekin, *Aita-gure* eta *Abe-Mariak* garboso errezatuaz zirurien Lege zarreko Aitalen bat.

Tomas Arrola, bere emazte eta mutil-txoa, edozeñek esango zuan santutxo ba-tzuek zirala.

Kristobal, bere emazte Iñaxi eta nes-kamea ari ziran sukalde-lanetan; eta ar-tzai Migel, danboliñari eragiñaz zegoan, eta noizik bein gaztañak egiten zituzten *pin pun*, zirt eta zart izugarriak. Etxebe-rriko andre Mari, bere alabaren ondoan belaunikaturik zirurien pazientziaren ima-jiña.

Errosarioa bukatzearekin bat jarri zuan etxeko-andre gazteak maya zapi zu-ri batekin, onen erdian plater aundi bat,

ertz batean sei librako ogi erre-berria, eta batean ta bestean labaña, kollara zurezkoak, ardo ta sagardoa eta dozen erdi bat edan-ontzi kristalezkoak.

“Pekatarari gaxoak Jaunagana biurtu ditezen Aita-gurea...”

“Etxe onetan palta diranakatik Aita gurea...”

“Amabi Apostolu santuen onrarako Kredo...”

“Ama Birjiña Arantzazu-koaren alabantzarako Salbea...”

“Bedeinkatua eta alabatua izan dedilla Aldareko Sakramentu Santua...”

Oek izan ziran Txomiñek Errosarioan esan zituan azkeneko erreguak; eta ziñatuz altxa ziran denak eta bakoitzak artu zuan bere aulkia exeriaz mayaren ingurumarian.

Eltzetik atera zuan Iñaxik burruntzali batekin olio-aza, erdian zegoan platera betetzeraño, eta etxeko nagusi zarrak sartu zuan lenengo bere kollara aza tartera, bariña oraïndik etzuan ondo bete nun asi zan zakurra, ez zaunkaz, baizik irrintzi edo garraxi egiñaz, eta katea ausi nayaz; esan zitekeala eze norbait ezagutu zuala, bada

irrintzi ayek ziran barrenko pozak eta atse-
giñak ateratzen ziozkanak.

—¿Ezagutu al nauk, Pinto? —esan
zuan norbaitek atean.

—¡¡¡Martin!!! ¡¡¡Martin!!! —dea-
dar egin zuten denak batean sukaldean.

Andre Joxepa eta Manuela joan ziran
lenengoak illunpean eta itxumustuan ate-
ra, ez dakit nork zabaldu zion, baña za-
baldu orduko ama-semeak besarkatu zu-
ten alkar esanaz:

—¡Ama!

—¡Nere seme maite!

—¡Manuelatxo kutuna!

—¡Martin!

—Esaten ziran nere biotzak emen izan-
go ziñala.

—Eta nik ere Errosario santua erreza-
tzean artu det esperantza sendoa gaur
emen ikusiko zaitudala.

Sartu ziran sukaldean. Txomin etzan
jaiki bere eser-lekutik.

—¿Oraindik bizi zera, aita zarra?
—esan zion semeak laztanduaz.

—Bai, seme, bai, eta oraindik ere bi-
zitzeko esperantza.

Eta aita semeen begietatik irten ziran

biña negar-malko galant, eta esan zuar Txomiñek:

—Nere emazteak oraindik ez dek ordu asko esaten zirala nik biotza gogorturik neukala, eta ara nun ustez-uste gabean negar egin dedan. Ondo zeok, bada, seme, etorri aizenean, bestela etzekiat zer gabon-gau igaro bear genduan. Or zeokan ire ama aundi ori, Ama Birjiña Doloretakoa ziruriela, eta Manuela berriz, ezpañak zimurtuta esan zitekean okasio billa zegoala negar egiteko.

—Zaude ixilik, Txomin-koplas, orrelako gauzak esan gabe, —erantzun zion andre Joxepak, denak parre egiten zuten bitartean.

→ ¿Zuek ondo zerate? —esan zien Martiñek puska bat sosegatu zanean bere anai, koñata eta gañerakoai.

—Ondo, Martin; baña penaz geunden —erantzun zion Iñaxik— zu palta ziñalako, eta ez genduan uste onezkero etorriko ziñala.

—Ara, bada, ni emen.

—Ken itzak, ken itzak, seme, praka gorri, txamarreta urdin eta buruko txano ori, bada ikustean ere etzirak onik egiten.

Andre Joxepa eta Martin joan ziran

gelara eta laster sartu ziran ostera sukaldean.

Martin, mutil liraña, egokia eta galanta zan soldadu joan zanean, baña orain ala ere oso pinduta eta gizenago zegoan, ezpañaren gañean zeukan bizar-gorriak txit ederki ematen zion, etxean lagatako soña estuegi zeukan, eta txapela soldadu txanoa baño obeto zetorkion; batez ere Manuelak bere begi urgulluz betetakoak Martiñengandik ezin alderatu zituan.

—Azi, edertu eta gizendu egin aiz, seme; ez dek soldadutzan ezer galdu —esan zion aitak.

—Ama, ¿eta zuri zer iduritzen zaizu? ¿nolakoa dago zure Martintxu?

—Apaltzak, apaltzak gizajo orrek, onezkero premian egongo aiz ta.

Bereala Manuelak leku egin zion bere aldamenean, eta eseririk onen alboan asi zuten apartia.

—Urte bete badek etxean egon bear uala, bear ez bezela asi ez baziñaten orkanpo alde oyetan.

—Aita, aita, ¿uste dezu gu ala ibillizale giñala?

—¿Zer burutazio izan zenduten, bada, ibilli ziñaten bezela ibiltzeko?

—¿Guk?... Geyago oroitzen giñan gu etxera etortzeaz; ordea gure nagusiak etzuten egon bear guziz kontentu, eta ardiak bordara bezela, ala eraman ginduzten nai zuten lekura.

—¿Eta euskaldun asko ziñaten alkarrekin?

—Bai; bagiñan makiñatxo bat.

—¿Eta surik egin zenduten?

—Ez, jauna; ez genduan kontrariorik ikusi ere.

—¿Zer erabilli zenduten, bada?

—Nik esango diot, aita.

—Baña jan zak, Martin, —esan zion amak—, gero ere izango dek denbora, neri asko gustatzen etzaizkidan kontu oyek esateko.

—Ari naiz, ama, ari naiz; eta ¿zein gozoa dagoan bakallau-salsa au! Ezagun da, Iñaxi, koziñari ona zerala.

—“Gose onarentzat ez da ogi beltzik”, Martin, —erantzun zion Iñaxik.

—¿Eta sagardoa? ¿zer iruritzen zaik?
—galdetu zion Kristobalek.

—Ederretakoa, anai; banikan gogoa, gaztelauak burla egiten dioten erari onetatik bete bat egiteko.

—Esan zak, esan zak, seme, ¿zer ger-

tatu zitzaizuten dalako toki oyetan? —gal-
detu zion aitak.

—Igaro dan Agorren kunplitu da ur-
tea. Goiz batean, eguna zabaldu baño or-
du betez lenago, ixiltxorik eta batere ix-
kanbillarik gabe esnatu ginduzten sarjen-
toak, esanaz, jaiki eta bakoitzak bere *mo-
rral* eta armak artu eta presta gindezela
martxarako; egin genduan ziotena, eta
ayen esanak aditu besterik ez genduan
guk egin; ala, izan giñan estranjerira era-
manak; eta estranjerian, ere, erri batetik
bestera.

“Guk genduan *Konpañian Zegamako*
sargento segundo bat, Ibarreta zeritzana,
mutil prestua, azkarra eta eskoladuna; au
etzan ezertan sartu naspilla artan; bildu
ginduan, bada, euskaldun guztiak, eta
esan zigun: mutillak, salduak arkitzen
gaituk; bearrik egiten ez badegu, etziok
emen ezer guretzat; neri jarraitu nai ba-
dirazute, uste diat lana arkituko dedala;
eman dezagu, bada, aditzera alde guzie-
tan euskaldun prestu eta langilleak gera-
la, eta ez gaituk galduko; memorial bat
sartuko zioagu Españaiko Gobernuari esa-
naz zer gertatu zaigun eta uste diat laster

itzuliko gerala *malamentean* laga degun gure erreinu maitera.

“Etzan euskaldun bat bakarra gelditu sarjentoaren arrazoyai ondo iritzi gabe. Gure zorionerako etorri zitzaigun ere, erri artan arkitzen zan Españaiko *bize-konsula*, eta onek, ez bakarrik billatu zigun lana, baita ere eskeñi zigun berak iritxiko zigula Gobernuagandik ostera itzultzea, eta batere kastigu gabe beste batalloi batean gure serbizioa prestatzea.

“Lau illabete justuak igaro genituen alde ayetan, eta oroituko zerate nola izkribatu nizuten Españaia etorri nintzala, eta Guadalajara-ko batalloyan soldadu negoa-la.

“Uste nuan baño urte bete geyago egon bear izan det etxetik kanpora, baña azkenean ere, Jaunari eskerrak, osasunarekin etorri naiz, nere guraso zarrak, nere pamili eta nere Manuelatxo ikustera.

“Ara emen, etxeakoak, gure gertaerak. Dijoala nai duana soldadu, ni beintzat ondo aspertua eta asea nator soldadutzatik.

— ¡Soldadua ! —esan zuan andre Joxepak— ¡Amaren seme sobradua !

—Egia dio, ama, esaera zarrak.

Ontan apaldu zuten; amaika t'erdiak ziran eta esan zuan Txomiñek:

—Ea; gu zarrak joango gera bakoitza bere txokora, eta zuek berriz, gazteak, zoazte eta gauerdiko meza entzun zazute.

“Arrola, oa i ere oera ire emazte eta mutikoarekin; atsegin artuko diat egun oek gurekin igarotzen badituk, bada nere etxean adiskide zarrentzat ez dek ogirik eta borondate onik palta.

—Milla esker, Txomin; Oñatin guri zer gertatu ote zaigun beldurrarekin egongo dira, eta bigar goizean lenengo meza entzunta bideari ekin bear diogu; baña eskeintzen dizut etorko naizela berriz ere, bizi banaiz, zuek iküstera eta nere antziñako kabo purrielarekin egun batzuek igarotzera.

—Nai dekan guztian, Arrola,... Aizak, emen ikusten ditukan bi gazte oek laster ezkonduko dituk, eta ator ezteyeta.

—Gusto aundiz. Emen izango naiz egun artan.

Manuelak azkeneko itz aek ez aditu egin zituan, eta arpegira irten zitzayozkan kolore gorriak iñork ikusi ez zitzan, itzulita manteliña ipintzen asi zan. Martiñek etzuan orrelako malizirik izan; bada mun-

du guzia oartu zan arren arpegia geratu zala gerezi gorri bat bezela.

Joan ziran, bada, gazteak mezatara, ta zarrak, oraindik ere itz aspertu bat egin-takoan, ondo berotu ondorean, amabi t'erdietan oean sartu ziran.

* * *

Urrengo urteko Gabon gabeen bildu ziran Txomin-Urretaren baserrira iru se-nar-emazte aldi. Martin eta Manuela ziran ezkonberriak eta Etxeberriko nagusi-etxe-koandra gazteak.

Onela jarraitzen dute oraindik ere, on-raduak, prestuak, kristau onak eta zorio-nekoak izanaz.

Alfonso Maria Zabala-koak

"Euskal-festak Donostian - OROIMEN-GARRIA - 1887".

"Euskal-erria", XXI, 1889.

NEGUKO ARRATSETAN

SU ONDOAN KONTU KONTARI

Euskal-erria aldizkariak umore-sail bat bazun bere lenengo urteetan, «Neguko arratsetan su ondoan kontu kontari» zeritzana. «Zegamako sakristaua eta ontza» eta «Bataloko aidagoa» ez beste emengo ipui danak sail ortatik atereak dira. Orregatik eman diogu izen ori bera liburu ontako sail oni.

«Bataloko aidagoa» ez beste danak Zegamako izkeraz antolatu zitun. Guk Gipuzkoa guzian idatziz oi dan euskerara aldatu ditugu, bañan beren sortzeko izkera galtzea pena zala ta azken orrialdeetan ere jarri ditugu Zegamako izkeraz letra txikiz. Beraz, an daude egillearen lumatik sortu ziran bezelaxe.

Auetako bi, «Zeamako sakristaua» eta Bakoi-tze», egillearen izenik gabe daude. Bañan Zabala bakarrik idatzi oi zun Zegamako izkeraz, eta ez dago zer dudarik egin, norenak izango ote diran.

ZEGAMAÑO SAKRISTAUUA ETA ONTZA

—Auxen da langitea egiten diguna ontzak —esaten zion bein batean Zegamako sakristauak bertako erretore jaunari.

—¿Zer gertatzen dek ba?

—¿Zer gertatzen dan? Gauero gauero jatxitzen da ontza bobedatatik, eraten du olioa, eta dago eliza illun, eta argi bage Sakramentu santua.

—Kuisidadea dek orixe ere. Esan diat len ere milla bider, tiroz botatzeko ontz deabru ori, baño ire tema dala mediante, zeukagu geienean Sakramentua argi bage,

eta oliotan bakarrik berriz malkarrot eragingo diok elizari; gaur gauean bada, egon adi elizan arma artuta bai, eta ontza datorrenean tiroz bota zak.

Esan da egin; badago gure sakristaua, badator ontza gau erdi aldera, eta jartzen da lanpara gañean; orduan, kaskabela baño pozikago, jasotzen du arma, bañan ontzakin batera artzen du apunterian aldare nagusian zegon gurutzea.

Etzion tiratu nai iñondik iñora gurutzeari, eta asten zaio korutik eskukin keñu egiñez, eta esanez:

—Txit, txit, alde egin beza, alde egin beza.

Bañan kasorik ere etzion egiten gurutze santuak, eta ontzak iges egin etzegion, tiratzen du, eta tiroaren otsakin ikaraturik badijoa ontza bere zulora eta Santo-Kristoak jotzen du lurra.

Joan zan sakristau iñoza zer gertatu ote zan, eta Jesus gurutzefikatua milla txiki egiñik ikusi zuanean, esan omen zion begietatik negarra zeriola:

Nere Jesukristo Jauna,
Zeuk ere kulpak ba'ituzu,
gizona koleran ikusi ezkeru
¿zertako aldegin eztezu? (I)

Zegamakoa ez dan batek.
"Euskalerría", I, (1880).

(1) J. M. Iribarren-ek ere ipui au bera kontatzen du, bañan Ezkurra-n gertatua dala dio. Ontza Santo-Kristoren bizkarrean jarri omen zan. Tiroa eman ondoren onela omen zion sakristauak:

**Gurutze santu barkatu,
zerorrek ere kulpak badituzu,
gizona koleran ikusita
¿zertako etzera apartatu?**

(Ikusi: José María Iribarren: «Burlas y chanzas», Pamplona, 45'garren orrialdea.)

EPERRAK AZATAN

Pim... Pum... Pam...

—¿Aitona?

—Zer bear dek?

—Orain ere, lengo iru eiztari ayek aterra dituzte eperrak.

—Begira deyezun bada nun gelditzen diran... ¿ikusi dituk?

—Bai jauna.

—Bakoitzak bana bota dituzte.

—Eiztari bikañak dituk oyek.

—Bai, gaur beintzat dozena bat eper bota dituzte.

Soroan, arta-biltzen zebiltzan aitona-illobak; azkeneko itz auek esan zituzten bezin laister, eiztari ayetako batek deadar egin zuan, esanaz:

—Txomin, Txomin, ¿ikusi dituzute eperrak zein aldetara egin duten?

—Bai, jauna, —erantzun zion Txomin zarrak—. Bi gelditu dira Amiñao-barreneko soro-muñoan, beste iru sartu dira Irutxetako txara-sakonean, eta besteak berriaz Egurtzeko gaztañari goenera egin dute.

Andik bereala jatxi ziran Txomin eta bere iloba arta-biltzen ari ziran sorora iru eiztariak, bi txakur ederrekin, eta aye-tako batek, egun onak eman ondoren, esan zuan:

—Kaxo, Txomin zaarra: ¿oraindik ere badago sasoya lanerako?

—¿Zer egingo degu, jauna? Ez du edozeñek larogei ta amabi urtetan soroan lan asko egingo.

—Egia, Txomin. Eta... ¿arta-urte ona dezute aurten?

—Ainbestekoa, jauna. Jaungoikoa ez da gutzaz aaztutzen. Aurtengo urtea baño txarragoak izaten dira.

—Gaztañak daukate beintzat itxura ona.

—Oso ona, jauna. Zegamako baserri-tarra, artoa eta gaztaña izan ezkeru, ondo da, nolabait urteari bultz egiten dio.

—Bai, ala da; emengo nekazariak baño bizio geyago ez baluke iñork, zuek bezin zintzoak balirake beste euskal-erriko langilleak, ez lirake Amerika alde oyetara joaten diranak joango.

—Zer nai du, jauna. Jende alper eta seme gaizki azi asko dago orain bazterretan: gañera berriz andik etortzen diran gizon gezurti batzuk, sinistu eragiten die, an, urrea, paladaz biltzen dala, eta badijoaz zentzu bagen gisa beren guraso aide eta lur gozoak utzita, aberastuko diralako ustean, eta an izan dan Altzukango Martolok dionez, badaude zenbait euskaldun pozik etorriko lirakenak, ontzia nork pagatua baleukate.

—Arrazoi daukazu, Txomin; atzerriko soñua ohea dala uste dute, eta zuk diozun bezela, aruntza joaten diranean ikusten dute zeñen garratza dan kanpoko ogia... bañan utziogun itzbide oni, eta artu zazute aragi puska bana eta eran zazute Mendigorriko, illak piztutzen ditun ardo zar ontatik.

Batere kunplimentu bage, artu zuan Txominek, eskeñi zioten bota-ardoa, eta aragi eta ogi zati bat jan ondoren, eta esanaz lenbizi eman zionari "berorren osa-

sun onerako” eta erantzunik “protxu on deizula”, egon zan ordu laurden batean Aizkorriko gurutzeari begira.

Iru eiztari ayetako bat zan Donostia-rra, eta agure zarrak bota jatxi zuanean, esan zion:

— ¡Ala zankoa! Ori da eztarria, aitona. Gaba izan balitz, usteko nuen izarrak kontatzen ari ziñala, edo loak artu zinduela.

—Ez, jauna; badaki zer gertatu dan: nik Aizkorriko gurutze santuari txit jayera aundia diot, eta bota jaso dedanean, nere begiak uste bagean ango ermita ikusi dute, eta nere artean kredo batzuk errezatzen egon naiz.

—¿Denbora alferrik ez igarotzeagatik?
—erantzun zion Donostiarrak.

—Ori da, jauna.

—¿Ea bada illobak orrelako jayerarik dion gurutze santu orri?

Eta arturik eskuetan, baldin aitona luze egon bazan, etzan laburrago egon illoba, ala moduz eze, pikea bai, bañan beste gauzarik etzan gelditu, len ain ondo beteta zegon otxabako botan... baña mutil gaztea joan zan saltoan Otzartera, eta

andik ekarri zuan beteta, lengoari inbidirik etzion ardoz.

—Txomin; esan bear diguzu, zure illoba Oztartetik datorren bitartean, zer gertatu zitzaizun Zegamako erretoreari eramaten zizkiozun eperrakin, nere lagun auek aditu dezaten zure aotik.

—Bai, jauna. Lenago're bost aldiz kontatu diot, bañan esango diot berriz ere.

“Bada gutxiena irurogei urte. Orain daukagun erretore jaun onen aurrekoaren aurrekoa, zan txit mokau (I) on zalea. Nik arrapatzen nitun eper guztiak arentzat izaten ziran, bañan sekulan etzidan ematen lau kuarto, kuartillu bat ardo erateko (bada garai ortan, lau kuartoan saltzen zan Naparroako ardorik onena). Ia ernega egiñik negon, bada *polborak* eta *perdigoyak* eramaten zituzten nik ardotan gastatu bear nituan txanponak.

“San Migel egun batean, arrapatu nituan bi eper, bialdu nion (Jaungoikoak zeruan gertatu dezan) nere emazte Prudentxi zanarekin. Etorri zan etxera, eta esan nion:

(1) Bocado. (Egillearen oarra).

“—¡Prudentxi! ¿Gaur beintzat ondo bazkalduko zenduan? ¿Erretore jauna beste egunetan bezela, etzan portatuko bere egunean?”

“—Bai —erantzun zidan gaxoak—. “Ona da errotaria, emateko artoaren lekuan garia”; irten zait neskame zipotz eta prestu-ez ura, bere erbi-iñudearen (2) lepo luze arrekin, eta eskerrik asko esanakin itxi dit atea eta bialdu nau etxetik.

“Orduan esan nion asarratuta:

“—Egon diteke ba seguru erretore jaun ori ez duala geyago jango nik arrapatutako eperrik.

“Ez nion bada geyago bialdu.

“Urrengo urteko uda azkenean, soro ontantxe arta-biltzen ari nintzala, ikusi nuan gure erretorea, arma bizkarrean artuta zetorrela, eta bide-goien ortara allegatu zanean esan zidan:

“—Jaungoikoak arratsalde on, Txomin.

“—Ala diola berorri ere —erantzun nion.

“—Eta ¿ez al dek eperrik arrapatzen?”

(2) Comadreja. (Egillearen oarra).

“—Bai, jauna, aurten iñoiz baño geyago.

“—¿Zer egiten diek bada?

“—Azatan egosi-ta jan, jauna.

“—¡A deabru tontoa! Orixe dek bada gauza alperrik galtzea.

“—Ez, jauna, ez —esan nion bekozkoa beltz beltz eginda—. Berorren etxera eramaten nituan ayek alperrik galtzen ziran, bañan orain, gure etxeko azak jaki onekin ederki gozatuta jaten ditugu.

“Erretore jaunak, itzik erantzun bage alde egin zuan bidetik, eta andik egun batzuetara bialdu zidan txerri laurden bat, eta orduan ezagutu nuan damaturik zegola, eta asi nintzan ni ere eperrak bialtzen; eta sekulan ordu ezkeru, etzidan utzi zerbait ondotxo eman bage.

“Ara bada kontatu berorri ainbeste gustatzen zayon eperran kontua.

Atsegin artu zuten iru eiztari ayek Txominen gertaera onekin, eta nola ordurako allegatu zan onen illoba Oztartetik, berriz

ere galdetu nun gelditu ziran eperrak eta joan ziran beste dozen erdi bat arrapatze-ko ustean.

*Alfonso Maria Zabala-koak
Ondarrabi-n, Azaroaren zazpian.
"Euskal-erria", XIII, (1885).*

ORI EZ DEK IRRINTZIA; ORI DEK ARRANTZA

Legazpiarrak, azkarrak eta erneak diralako sona dute, bañan azkarren artean ere *kirten* antzeko batzuk sortzen dira, pasadizo onek aditzera emango duan bezela.

Aiztorrondon jayo, azi ta bizi izan zan artzai gazte bat joan zan bein batean konpesatzera Legazpiko abade batengana, asi zuten konpesioa, eta ez dakit orain zeren gañean, esan omen zion abadeak ¿ia zerbait zeukan?

—Bai, jauna, badaukat —esan zuan artzayak.

—¿Zer daukazu ba?

Bañan artzaya omen zegon ixilik, eta

noizik bein burua jiratuta, kanpora begiratzen zuala.

—Esazu, esazu bildurrik bage dezu-na, —esaten zion konpesoreak—; pekatu egiteko lotsatu bear da eta ez konpesatze-ko.

—Nik ezin esan dezaket ba egin dedan pekatua —erantzun zion azkenean ere artzayak.

—¿Zergatik ez ordea?

—Zergatik emen dauden auek adituko duten.

—Esazu ixiltxorik.

—Ezin liteke ordea.

—¿Beraz, beste lekuren batean esan bearko didazu?

—Bai, nai badu.

—Goazen ba korura eta an esango dezu.

—Goazen ba.

Igo ziran bada korura, eta ara emen artzayak egin zuan konpesioa:

—¿Ez dakit berorrek jakingo duan, nola ezkontzen naizen Kortako alaba gaztenarekin? Bada, lengo Ostegunean Arriurdingo zelayan nere ardiekin nebillela,

ikusi nuan zijoatzela Arantzazura nere andregaya eta bere ama, urrutî xamarretik ezagutu nitun, eta nun nengon aditzera emateagatik olaxe irrintzi egin nien: Ji... ji... ji... jiiii...

Eta egin zuan irrintzi bat, eliza guztia aidean ipiñî zuana, esanaz konpesoreari:

—Ara emen nere pekatua.

—Ago ixilik ¡kirtena! —esan zion abadeak aoa eskukin estaliz—; ori ez dek irrintzia, ori dek arrantza, eta i bezelako astoak errotan obeto zeudek elizan baño.

Eta utzirik koruan artzaj iñoza joan zan bere konpesonaria, itxogiten zeude-nak konpesatzera.

Alfonso M^o de Zabala.

Euskalerria, XIV, (1886)

BAKOITZE

Ezkio-n da etxe bat Etxaluze deitzen diotena ; etxe ontan bizi zan, bada makiña bat urte, izenez Mattolo eta izen gaiztoz *Bakoitze* zeritzayona, jale erruzua eta edale berdiñik etzuana.

Litxarrero xamarra zaneke pama zuan, eta zerbait errian paltatzen zanean, ondo edo gaizki, oni egotzi oi zioten.

Oitura zan Ezkio-n, Urte-berri egunean, irtetzen ziran Alkate eta errejido-reak eta sartzen ziran berriak apari on bat egitea. Argindeiko (1) etxeke-andreak maneitzen zuan apari au, eta bezperan Billaprankatik ekartzen zituan gayak. Pasadizo au gertatu zan urtean ekarri zuan beste gauza askoren artean txerri-solomo eder bat gutxinaz dozena bat libra pisatuko zituana. Asteazkena zan egun ura

(1) La posadera de la Casa Consistorial. (Egilearen oarra).

eta peritik etxera etorri zanean, ipiñi zuan preskuran bere gelako leyoan txerri-solomoa. Urrengo goizean eguna zabaldu baño lenago sartu zan *Bakoitze* Argindegin kopa bat aguardiente napar edatera, eta illargi ederrak argi egiñez ikusi zuan leyoan zegoan jakia; eta nola deabrua iñoiz lo eztagon, eman zion gogora, arrapatu bear zuala txintxilixka zegon solomoa, esanaz bere artean: “Baldin errejidoreak erriaren kontura jan ta edan badezakete, nik ere, uste det, oyek aña eskubide badedala erriko gauzatarra, eta solomo ori jan da ez dute beintzat tripa-miñik izango, ezta nik ere onekin kontzientzirik kargatuko”. Eta geyagoko bage artu zuan aga luze bat etxetik eta baita-re solomo ederra txamarrota-pera.

Konturatu zanean Argindeiko etxeko-andrea solomoa palta zuala, esan zion alkateari, eta onek bialdu zion amabia (I) erretore jaunari, esanaz zer gertatu zan eta erregutuz predikatu zezala mezatan lapurretaren gañean.

Erretorea igo zan, bada, pulpitora eta asi zan esanaz:

(1) Alguacil. (Egillearen oarra).

—Nere kristau maiteak: Jainkoaren legeko zazpigarren aginteak badakizute esaten duala “ez ostutzea”; beste edozein pekatu, egizko damutasunarekin, ez geiz egiteko asmo sendoarekin eta konpesorearen asoluzioarekin barkatzen da, baña lapurreta ez da barkatzen arrapatu dan gauza jabeari itzuli bage. Bart, Argindeiko etxetik arrapatu diote solomo galant bat; ia ba, nere kristauak: uste det aragi, jaki edo solomo batengatik zuetako inork inpernura joan naiko ezuala, bada, emen ez dago beste erremediorik, edo *errestituzioa* edo *kondenazioa* San Agustiñek dion bezela. Bakoitzekek badaki solomoa berea ez duala, biurtu beza ba; ala, barkatuko zayo mundu ontan bere pekatua eta izango du bestean betiko gloria. Amen.

Elizan zeudenak, itz auek aditu zituenean begiratu zioten *Bakoitze* gizajoari, zein zegon anpolai gorria baño gorriago; atera zuan bada txamarrota-petik bere solomoa eta tiratu zuan esanaz: “Protxu on deizuela”, eta irten zan elizatik eta ez zan *Bakoitzen* aztarrenik Ezkion izan urte askotan, alik eta gertakizun au ondo aztu zan arteraño.

BATAIOKO AIDAGOA

APAIDIÑA ETA SEME-PONTEKOA (I)

Bein batean omen zan guraso bat txit beartsua, ain pobrea, nun etzuan kornadu edo pelat bat jantzitzeko jaiotzera zi-joakion zortzigarren semea, ez ta ere beste zazpirak eta emaztea bazkatzeko.

Egun batean atera zan etxetik etzualako biotzik aditzeko bere emazte eta se-meen negar tristeak, bada guztiak erabat eskatzen zioten

Bai omen zijoan, bai omen zijoan, eta egun guztian ibilli ondorean, arratsalde al-

(1) Ipui au Fernan Caballero-ren ipui baten itzulpena da. Ipui orrek onela du bere erderazko izena: PARENTESCO ESPIRITUAL. PADRINO Y AHLJADO.

dera sartu omen zan basamortu batera, emen arkitzen zan koba zulo batean gaua igarotzeko asmoan, nun (bere suerterako) bizi ziran lapur edo bide-ebasle samalda bat.

Lapurrak, gizon arrotz ura euren bi-zi-lekuan ekusi zutenean, txit mirariturik, galdetu omen zioten: ea zer billatzen zuan bazter aetan, eta gure gizonak arri eta zur egiñik, erantzun zien:

—Jaunak, naiz zorigaiztoko gizon bat, iñori kalterik egiten ez diot, atera naiz etxetik zergatik nere emazte aurdun dagoanak eta gure zazpi semeak ogia negarrez eskatzen ziraten; nik ez neukan ogirik, ainbat gutxiago nun irabazirik, emazteak ere ez dauka nun bildurik, egun gutxiren epean jaio bear zayon zortzigarren semea, eta aen penak ezin eramanik ige-sari eman diot.

Bide-ebasle aen buruzaria urrikitu zan gizon gizajo artaz, eman zion apari gozoa eta egun sentian, erregalaturik diru-poltsa eta zaldi azkarra:

—Zoaz —esan zion— zure familiaren-gana, eta zortzigarren semea jaiotzean gaztigatu názazu, bada zure baimenarekin ni izango naiz arren aita-pontekoa.

Arin ta pozkidaz beterik biurtu zan beartsu ura bere errira.

Etxera zaneko, itxedoten zegoan semea jaio zitzaion, eman zion emazteari poltsa dirua, eta berealaxe itzuli zan lenago adierazi degun koba zulora, esan zion bide-ebasleen buruzariari zer gerta zitzaion, onek eskeñi zion gau artan joango zala eleizara eta kunplimentu emango ziola emandako itzari.

Ala egin zuan, eta aita-ponteko izateaz landara, erregalatu zion aurrari urre-pillo galanta.

Andik egun batzuetara aur ura iltzera gertatu zan, eta joan zan zerura. San Pedro arkitzen zan atean eta esan zion:

—Sar zaite, aurrea.

—Ez naiz sartuko, nere apaidiña nerekin sartzen ezpada.

—Eta ¿nor da zure aita-pontekoa?
—galdetu zion santuak.

—Bide-ebasle batzuen buruzaria —erantzun zion aurrak.

—Bada, nere maitetxoa, zu sar dezakezu, baña ez zure apaidiña.

Aurtxo ura exeri zan, tristuraz beterik, barrena sartu gabe.

Benturaz bezela igaro zan andik Bir-

jiña Maria, eta aur eder arren pena ekus-
tean, galdetu zion :

—¿Zergatik sartzen etzera, nere mai-
tea?

Aurak erantzun zion etzuala sartu nai
bere aita-ponteko gabe; eta San Pedro-k
esan zion Ama Birjiñari nor zan apaidiñ
ura, eta etzala posible ta lege orrelako gi-
zon gaiztorik zeruan sartzea.

Aurra orduan belaunikatu zan bere
eskutxoak gurutzaturik, eta negar ta ne-
gar egiten zuan. Nola Maria dan ama txit
bera, urrikitu zan arren negarrakin, al-
de egin zuan, baña bereala itzuli zan edon-
tzi edo kopa bat eskuetan zuela.

—Tori —esan zion aurrari emanaz—,
arkitu ezazu zure aita-pontekoa, eta esan
zaiozu, damutasunezko negarrekin edon-
tzi au bete dezala, eta orduan zeruan sar-
tuko dala. Jarri itzazu zillarrezko ego oek,
eta zoaz egaan.

Lapurra zegoan lotan arkaitz baten
gañean, sutunpa esku batean eta puñala
edo ukabizia bestean zituala; esnatu za-
nean ekusi zuan bere aurrean eseririk aur
eder bat, zillarrezko egoak sorbaldan eguz-
kiak bezela diztillatzen zutela, eta esku-
txoan edontzi bat zuela.

Lapurrak igortzi zituan begiak, iduripen edo ametsen bat zualako.

—Ez zaude ametsetan —esan zion aurtxo arrek—; ni naiz zure seme-pontekoa, eta nator zu zerura eramatera, zergatik egin didazun pontean edukitzeko mesedea.

Azaldu zion zearo zeruko atean gertatu zitzaiona Ama Birjiña eta San Pedrorekin.

Orduan ireki zan lapurraren biotza mingrana (1) bat bezela. Aınbesterañokoa izan zan bekatuen damua, nun bere bi begiak ixuri zuten negarra iturri bik bezela, eta penaren poderioz illotzik geratu zan. Aurak urrezko edontzian batu zituan negar malko aek guztiak eta eraman zion Ama Birjiñari aita-pontekoaren arimarekin batean, eta biak sartu ziran zeruan; bada Jaungoikoak ez du nai pekataria betiko galtzea, baizik gaiztoa izan bada umiltasunarekin barkazioa eskatu eta zerruratzea.

A. Zabalak euskeratua.

“*Euskal-erria*”, (1880).

(1) mingrana = granada.

ONDARRABIKO AMA
GUADALUPEKOAREN

KONDAIRA

(Laburpena)

«Esta composición fue premiada en el Certamen literario verificado en la ciudad de Fuenterrabia en 1883, con la pluma de plata sobredorada que el Consistorio de Juegos florales de San Sebastián ofreció para la mejor Memoria relativa al Santuario de Nuestra Señora de Guadalupe. (N. de la R.)» («Euskal-erria» aldizkariaren oarra.)

Dan-dana jartzea luzegia izango zalakoan, ajola gutxiko puska batzuk kendu ditugu. Orregatik da «LABURPENA».

OLEARSO EDO JAIZKIBEL

Jaizkibel izendatzen da, Ondarrabiko ipar-aldera dagoan mendia. Asiera du mendi onek Pasaiako Arandoko aitzean, eta bukaera Iger-ko munuan. Da txit aberatsa bere arrobietan, eta orain eremu eta arbol edo zuaitz gabe badago ere, oraindik eunki onen asieran, joan zitekean Ondarrabitik Pasaiaraño, arteak egiten zuten itzalpean; orain zorigaiztoan gertatzen zaio, Euskal-erriko baso geienai gertatzen zaiena: zur zarrak aizkoraz jo, eta landarerik ipiñi ez. Antxinako denboretan txit zan baso itxia mendi onetan, eta bertan arkitzen ziran basurde, basauntz, otso eta beste pizti-mota asko, ainbesteraño nun, oek eizatzera etortzen ziran Napparroako erregeak. Etorrera oetako ba-

tean, gertatu zan Sancho Abarka-k eza-
gutzea menditar neskatxa gazte eta guztiz
polita, eta ordutanik Justizko etxejaunak
dute errege-odola euren zañetan, edozeñek
bertako paper zarretan ekusi dezakean be-
zela.

Mendi onen bukaeran, itxas-aldera da-
go. Igergo gaztelua, Españiako errege Fe-
lipe bigarrenak "erria eskudatzeko egiña",
eta mendi beraren erdian dago berriz Gua-
dalupeko elizatxo.

Lenagoko denboretan izendatzen zan
mendi au Olearso, eta artu zuan izen au
bere alboan izandu zan uritik, Ptolomeo
eta Pomponio Mela-k diotenez.

NOIZ AGERTU ZAN BIRJIÑA GUADALUPE-KOA

Esan dezaket izkribu onetan, iñork ukatzeko beldurrik gabe, Ondarrabiko Ama Birjiña Guadalupe-koaren agerpena gertatu zala, edo Arantzazu-koa baño lenago, edo bedeintzat ordutik laster.

Ara zer arrazoi daukadan aitormen au egiteko. Aomen aundiko Sebastian Elkano-k, Victoria zeritzaion ontzian egin zuan testamentua edo atzenaia, Uztaillaren ogei ta seian 1526-garren urtean, eta laga zizkian Ama Birjiña Guadalupe-koari urrezko sei dukat. Emendik dakusku bada, gure Birjiñaren jaiera zabaldua zegoala denbora artan euskaldunen artean bedeintzat, eta oitura zala atzenaietan zerbaitekin oroitzea; eta konturatu bedi irakorlea, gure

egunetan bezin erraz ez zala zerutikako gauzen edo eginkizunen berririk zabal-tzen; esan nai det, Guadalupe-ko Birjiña-ren jaiera zabalduko zala eginkizun mi-ragarrien bidez, eta onetarako bear zire-la, gaur bear diran baño urte geiago, ba-da gaur, baporearen eta *electricidad* dei-tzen dioten orren bidez, mundu zabalean gertatzen dana, egun batetik bestera ja-kiten degu. Gañera: sinistu bear degu ere, On Sebastián Elkano-k artuko ziola zion jaiera Guadalupe-ko Amari, ez itxasoan, nun igaro zuan bizitzarik geiena, baizik bere gaztezarroan, aurtasunean, edo men-turaz bere gurasoetatik; ekus zazute, ba-da, arrazoi oek indarrrik duten edo ez, zergatik Arantzazu-ko Birjiña agertu za-netik Elkano il zaneraño, geienaz ere, iga-ro ziran berrogei ta amabiren bat urte.

Beste atzenai edo testamentu bat ere arkitzen da uriko elizaren zuzeleku edo artxiboan, nun Maria Ochoko-koak laga-tzen diozkan Birjiña Guadalupe-koari "bi tarja eta erdi", *edo bi ezkutu ta erdi*, Abuz-tuaren amabian 1528-garren urtean.

Ez det arkitu izkribu zarragorik Birji-ña Guadalupe-koaren agerpenaren ga-ñean, uste badet ere, goiz edo berandu,

zerbait arkituko dala Baiona-ko eliz-naguko zuzelekuan, bada denbora artan Ondarrabiko eliza zegoan Baiona-ko apezpi-kuaren mendean.

Aski dira ordea bi irakasde edo atzenai oriek, edozeñek ezagutu dezan, Jaizkibel-go mendian onratzen degun imajiña agertu zala gutxienez (lenago ez bada beintzat), amabost-garren eunkiaren azke-nean edo amasei-garrenaren asieran. (I)

(1) Ziazalde au izkribu ondorean, arkitu det uriko zuzelekuan atzenai edo testamentu bat, nun bertako benefiziadu On Migel Beaumont zeritzanak, milla bosteun ta bigarren urtean, lagatzen dion Ama Guadalupe-koari erregalo bat, zion jayera edo de-bozioagatik. (Egillearen oarra).

NORI ETA NOLA AGERTU ZAN AMA BIRJIÑA GUADALUPE-KOA

Aoz ao guganaño etorri dan bezela, izkribatuko det Birjiña Guadalupe-koaren agerpena.

Bi artzai gazte zebiltzan Jaizkibel-go mendian euren ardiai kontu artzen, eta ara nun biak batean ekusten duten oi ez bezelako argi eder bat, orain elizatxoan dagoan lekuan. “¿Zer ote degu argi ori?” esan zion batak besteari, oso mirariturik; eta alkar alaituaz, joan ziran mendi gañeraino, eta pensatu besterik ez dago, nola arrituko ziran ekustean Maria Santisimaren imajiña, bere Semetxoa besoetan zuala eta eguzkiak bezela diztatuaz. Belaunikatu ziran errespetorik aundienarekin, errezatu zioten gogora etorri zitzaizkien

otoitzak, eta artzai aietako bat bertan gelditurik, jatxi zan bestea amilka, zoroa ziruriela, erriko Apez-aita eta Alkateari ikusi zutenaren berria ematera.

Laster banatu zan Ondarrabian gertaera au; bai-ezean edo ez sinistu naian egon gabe, asi zan erri guztia mendia gorra, eta zorioneko kristau on ayek, gelditu ziran pozturik eta atsegiñez beterik zerutikako mesede arreatatik, eta zerren Jaungoikoak biraldu zien errukitsuki eskudatzailerik onena. Bertatik asi ziran lanean eta laster jaso zuten elizatxo bat, (baña geroago ohea egiteko asmoan).

¿Eta zergatik ezarri zioten “Guadalupeko Birjiña” edo erbesteko izen ez-egoki au? Nola nai ere, lenengotik ez zitzayon orrela deituko, menturaz batzuek modu batera eta besteak bestera. Gañera: denbora aietan, Estremadura-ko Ama Birjiñak egiten zituan mirariak zabalduak zeuden Españaiko bazter guzietan, eta au ekustera joaten ziran kristau talde aundiak, gaurko egunean Lourdesa dijoazen bezela; baditeke bada, ezarri ziotela izen au, Estremadura-koaren oroimenerako. Mejikon dago beste Ama Birjiña bat, Guadalupe-koa deitzen zayona, 1531-garren

urtean agertua, gurea baño askoz geroago, bada nola orduan Mejiko zegoan Españatarren mendean, ezarri zioten izen au, Estremadura-koaren oroimenean.

Gaur bertan, Katalunian, egin dute eliz galant eta ederra Birjiña Santisimaren onran, eta ezarri dioten izena: "Ama Birjiña Lourdes Kataluniakoa".

Ara bada nere ustean arkiturik "Gualupe" itz erbesteko onen aztarrena.

Itz onek ez dauka zer ikusi ez gaztelauarekin, ez euskerarekin; da Arabeena, zeña *Guad-al-upe* izkribatzen dan, eta esan nai du, otsoaren erreka edo ibaia; *Guad-al-ajara* arrizko erreka, eta *Guad-al-kibir* erreka aundia, aditzera ematen duten bezela.

ONDARRABIKO ESITZE OROIMEN- GARRIA 1638-GARREN URTEAN.

Ozta ozta zabaldu zuan Uztaillaren le-
nengo eguna 1638-garren urtean, nun asi
ziran jende armatuz betetzen Pausoko te-
llatugain eta Endaiako mendiak. Bazeki-
ten Ondarrabitarrak Prantzesen prestame-
nak, eta erria esitzera zetozela, *Príncipe
de Condé*-ren mendean. Kontuan zegoan
Mari Juan Mugarreta-koa ere, eta leenez
neurriak arturik Prantzesen atzaparreta-
tik imajiña santa libratzeko; aditu zitua-
nean atabal eta sutunpen otsak, zaldien
irrintziak eta gudarien ojuak, aldarera igo
eta errespeto aundienarekin imajiña artu,
bere etxe barruko bizitza eta trastiai kaso-
rik egin gabe, munduko gauzetan pensatu
gabe, jetxi zan errira, berak maitatzen

zuan gauzarik baliotsuena besoetan zuala.

Onetarako gaztigatu zuan zer zijoan egitera, eta andra on au portaletara zaneke, an zeuden kabildoa, bilguma, zaldun eta gizon noble asko erri barruko beste gizon eta emakumeakin. Imajiña santa ekusi zutenean pozez eta atsegiñez beterik eraman zuten elizara. Emen belaukatu ziran guziak, eta eskeñi zioten Jesus-en Amari, baldin laguntzen bazien erria esitzera zetozenen garaitzan, egingo ziotela ots aundiko pesta, bezperan baurtuaz.

Adituak izan ziran Ondarrabitarren erreguak eta eskaerak. Irurogei ta bederatzi egunez peleatu ziran portizki, ogei ta amasei milla oñezko, lau milla zaldizko, asko sutunpe beldurgarri eta ontzidi aundiaren kontra, erri barruan zazpireun soldadu besterik ez bazegoan ere, baña oei lagundu zien bertako gizon errutsuak eta emakume pizkorrak. Murruak desegin, porrokatu, eta egun batez zortzi aldiz asaldatu bazuten ere, ez zieten barrena sartzen laga Ondarrabitar leyalak. Murrueñetan illotzik geratu ziran Prantziako zaldun eta agintari aomen aundienekoak.

Azkenik, Eliza Ama Santak Maria

Santisimaren jaiotza zelebratzen duan egunaren bezperan agertu zan Jaizkibel-gomendian Españatar martiztia, oñezkoak Alfonso Enriquez Gaztelako Almirantearen mendean, eta zaldizkoak Velez-ko Markes eta Naparroako errege-ordekoak agintzen zituala.

Eraso zien gure gudariak prantzesai, eta illunabarrean bukatu zan jazarra ura, lagatuaz etsayak, ez bakarrik euren illak, baita ere arrapatu ziezten bost eun agintari eta soldadu, berrogei ta amar bandera, sutunpa geienak eta interesa eta barka asko. Bidasoa-ko ibaian ito ziran bi milla eta geiago, bada ainbesterañokoa zan oen larrian, nun eriosuarren putzu onetara bota zituzten euren buruak, eta iges egin zutenak ez zuten gogorik eraman geiago Ondarrabi leial, noble eta errutsua etsitzeko.

Ondo ezagutu zuten kanpotik eta barrindik peleatu ziran Españatarrak, Maria Santisima Guadalupe-koari zor ziotela garaipen miragarri ura; joan ziran bada guziak elizara, eta, naiz gauaz izan, kantatu zuten San Ambrosiok eta San Agustiñek konpondutako *Te Deum laudamus* zerutikakoa.

Monsieur de la Forsa-k eduki zuan

kuarteltzat Guadalupe-ko elizatxo, emen arkitzen ziren santuen imajiñak erabilli zituan lotsagabekiro, ostikopean zanpatuaz, ereje kalbinista fede gabeko desleyalaren gisan; baita ere agindu zuan, bere setako apaiz batek predikua egin zezala, esanaz kontentu ilko zala prediku ura aditu zualako, baña andik egun gutxiren buruan, uste zuen Ondarrabiko erria artu gabe, iges egin bear izan zuan estura larrian, ez predikua entzundako pozkidaz, eta ez Ondarrabia utzitako atsekabez, baizik il nai etzualako, lenago baietz esan bazuan ere.

Predikua egin zuan apaiz erejea arrapatu zuten Ondarrabitarrak beste soldadu batzuekin batera, baña ez zuten ezagutu nor zan, eta nola traste gaizto ark bazezian ezagutzen bazuten kiskal-eraziko zutela, eta Guadalupe-n geiago predikatzeko gogoak kenduko zizkatela, bere burua il edo bizi urari erasorik, igaro zan Enda-ya-ra.

Ondarrabiak kunplitu zuan bere itza: urrengo egunean egin zan pesta aundi bat, eta adierazi zion Zeruko Erregiñari, Bera berezitzen zuala erriko *Bitartekotzat*.

Ordutanik, urtero egiten dira pestak eginkizun onen oroimengarri, igoaz, Maria Santisimaren jayotzaren egunean, kabildoa eta bilguma Guadalupe-ra predikua eta meza nagusia entzutera, eta biramonean egiten da beeko elizan puntzio negarrezkoa (1) esitze artan il ziran animen suprajio edo laguntzarako.

(1) Fúnebre. (Egillearen oarra).

MARIA SANTA GUADALUPE-KOAREN BITARTEZ GERTATU IZAN DIRAN EGINKIZUN MIRAGARRIAK

Lenago esan degun Monsieur de la Forsa-k, ereje kalbinista prestu-ez ark, laga zuan Guadalupe-ko elizatxo txit ondantua, tellaturik gabe, eta eskerrak Jainkoari lau paretak txutik gelditu zirela; motibo onengatik, ezin eramane izan zuten Mariaren imajiña bere lekura; alabaña, bertako jendeak tellatua ezarri zion urte barruan, neguko euri jasakin lurra jo ez zezan. Birjiña Guadalupe-koaren imajiña egoten zan erriko elizan, aldare nagusiaren eskubian, gau ta egun argi asko aurrean zituala.

Emen zegoan bada Martxoaren ogei ta batean, 1639-garren urtean, igande egun

batean. Arratsalde artan, beste kristau on askoren artean, egon zan Maria-ren imajina bisitatzen Guadalupe-ko serora, Maria Juana Mugarrieta-koa, zeñak, bere Ama gozoari zion jaiheragatik, esan zion elizako sankristau Martin Sopelana-ri, ez zezala utzi inoiz ere irazeki gabe aurrean zeukan zillarrezko argi-ontzia; erantzunaz Martiñek, merezi zuan kontuarekin begiratzen ziola, eta ez zitziola argirik palatzen ez egunaz eta ez gauaz.

Egin zituan bada bere erregu edo otoitzak andra on Mari Juanak eta irten zan elizatik; sankristauak ere, illundu zuanen, jo zuan keda-ezkillak, piztu edo konpondu zituan Sakramentu eta Birjiñaren argi-ontziak, eta ekusirik ea inor elizan geratzen zan (gaurko egunean egiten dan bezela), atea itxi eta joan zan bere etxera.

Keda jo bezin laster, itxitzen ziran portaleak ere, alako moduan eze, ezin sartu eta irten zitekenan erritik, ate eta murrugañetan zebiltzan zentinelak edo gau-guardak oartu gabe.

Ara bada zer gertatu zan: Biaramo-

nean, sankristauak eliza ireki, *Ave Mari* ezkillla jo eta argiak piztutzera joan zanean, ekusi zuan Ama Guadalupe-koaren imajiña palta zala; oso arriturik uste ez zuan gertaera onekin, joan zan lasterka apez-aitari adieraztera; bereala errian banatu zan gauza onen berria, eta imajiña bedeinkatuak zer egin ote zuan ezin konaturaturik zeudela, jakindu zan Guadalupe-n lenagoko lekuan zegoala, bere bi koro eta eskuetako lora sortakin.

Bereala, On Juan Justiz eta Burgoa-k, lizenziadua eta erriko alkate zanak, ireki zuan billekindea (1), gauza au nolatan gertatu zan jakiteko: kastigatzeko egilleak, baldin gaiztakeriz egin bazan, eta argitaratzeko, baldin Maria Santak nai izan bazuan egin mirariz; deitu zituan bere aurrera ogei ta bi dakiratz, eta guziak juramentuaren azpian azaldu zuten zekitena, eta ez zan bat bakarra geratu Ondarrabian sinistu gabe mirariz gertatu zala eginkizun au, eta aditzera eman nai zuala Birjiña Guadalupe-koak, Jaizkibel-

(1) Información. (Egillearen oarra).

-go elizatxoa zala bere eser-lekutzat berezi zuana. (2)

Beste mirari bat gertatu zan 1760-garren urtean. Bazter guziak legortu eta nekazari gaxoa zegoan bere urteko neke eta izerdi guzien saria galtzeko perillean.

Erriko elizan egin ziran erregu guziakin ez zan euririk iritxi; kabildoak eta bilgumak erabaki zuten bada, igo bear zutela prozesioan Guadalupera; adierazi zan errian, eta urrengo egunean, Ondarrabitarrek mendira igo bezin laster, eraso zion alako euri-jasari non egon bear izan zuten, nai ta nai ez, elizatxoan eta serora-etxean, arratsaldeko ordubiak arte. Eskerrek eman ondorean Ama Birjiñari, zerrren ain euri gozo eta beartsua egin zien, biurtu ziran etxera edo errira.

Oraindik ez da urte asko, On Joakin Ollo-koa, uri onetako apez-aita beneragarria, Guadalupe-ko elizatxora meza ematera zijoala, arkitu zuan emakume bat, prantzesa, Txomiñeneko maldan, *Kristo-*

(2) Izkribatu dedana, ekusiko du nai duanak zearo, argi ta garbi, Ondarrabiko zuze-lekuan «Acuerdos de la M. N. M. L. villa de Fuenterrabia, años 1635, 1638, 39 y 40» izendatzen dan liburuan. (Egillearen oarra).

ren pausoa deritzaion lekuan, eta itzak itz-bidea emanaz, esan zion:

—Jauna: nik zor diot mesede gogoangarri bat Birjiña Guadalupe-koari. Urte bete izango da geienez ere, netorren nere seme maite eta elbarriarekin, sendagille aomen aundikoakin alegin asko egin ondorean, ea zerutik iritxitzen ote nuan, lurreko al-izanakin iritxi ez nuana. Jarri nuan bada nere seme gaxoa astotxo batean, eta malda onetatik giñoazela, esan ziran: “Ama, jetxi nazazu astotik, bada iruritzen zait nere gaitzak ezkutatu direla, nere iztar eta zankoetan sentitzen det oi ez bezelako indarra”. Esan ta egin, jaxi nuan astotik, eta begira beza nolakoa izango zan nere poz eta atsegiña, ekusi nuanean oñez, ainbeste denboran pauso bat ezin eman zuan nere biotzeko lazta-na. Nik ez dakit une artan nolako otoi-tzak egin nizkan zeruko Ama gozoari, baña mingañak baño obeto adierazi zion nere begietatik jrtzen ziran negar malko esker onekoak.

Mirari onen oroimenerako, aldare nagusiaren ezker-eskubi, ezarri zituan ema-

kume on onek marmol zurizko bi arri,
zeñetan gaztelaniz eta prantzesez ara zer
irakorten dan:

*Recuerdo de agradecimiento a María
J. A. de L. 1877*

*Souvenir de reconnaissance á Marie J.
A. de L. 1877*

**AZKENEKO AMABOST URTE OETAN
GUADALUPE-N EGIN DIRAN LA-
NAK, PUNTZIO, ERROMERI ETA
BESTE ZENBAT GAUZA, IRAKOR-
LEAK EKUSIKO DITUANAK.**

Guadalupe-ko Ama Birjiñaren kondairaren bukaeran ezin laga dezaket zerbait esan gabe elizatxoan eta bere inguruan egin diran lanen gañean.

Azkeneko gure arteko guda ori iraun zuan artean, imajiña santa egon zan uriko elizan, baña bukatu zanean, igo zuten berriz ere bere lekura, Urriaren amabostean.

Arrigarria zan Birjiña Guadalupe-koari laguntzen igo zan jende-taldea, ez bakarrik Ondarrabi, Irun eta beste Espafiako errietatik, baita ere Prantziakoeta-

tik. Bost millatatik igarotzen ziran egun artan Guadalupe-n inguratu zirenak. Elizatxoa ez zan gai jende ura kabitzeko. Au guztia, aurrez gogoraturik, apez-aita jaunak baimena eskaturik zeukan apezpiku jaunari, meza kanpoan emateko.

Esan zitekean aingeruak ere poztutzen zirela pesta artan. Zeru-goya zegoan urdin-urdiña lañotxo bat gabe. Prestatu zan aldarea, elizatxoaren ezkerrean dagoan mendi-tontorrean,... eta asi zan meza. Apaiz beneragarriak jaso zuanean mendia-
ren gañean Jesusen Gorputz Santua ¿nor egon zitekean gogoratu gabe, Kalbarioan, gure amarez, gurutzean josirik, jaso zuten une negargarri ura?

Bost milla kristauk ekusi zuten Osti Santua, Aita Betikoari eskeintzen apaizaren eskuak zerurontz biurtuak. ¡A! Ekusgarriak ziran bost milla buru ayek makurturik eta askoren begietatik negar-malakoak lurrera ixuriaz; ez zan aditzen txintik, ez zan aditzen jendearen asnasarik, ez aizearen mugidarik; gertuan zegoan itxasoak ere azkenik, bere oi bezelako orrorik egin gabe eta bere gain urdiñera arrai-talde aundiak agertuaz, adierazi zuan

poztutzen eta denbora berean umiltzen zala bere egillearen aurrean.

Mendian eman zan mezaren oroime-nak iraun zezan, oartu zitzayon gogora On Joakin Ollakoari, an bertan altxatu bear zuala, al bazuan, munduan arkitzen dan arrizko gurutzerik aundiena. Esan zion bere gogoan Antonio Berrotaran-go, arotz eta artista abillari (1), eta laster onek billatu zuan *Arriestueta* deritzayon Jaizki-bel-mendiko arrobian nai zuan bezelako arri galant bat, zeñak zeuzkan luzeeran ogei ta bost oin t'erdi, eta bere pixua zan gutxienez berreun kintalekoa.

Eraman bear zan zegoan lekutik iru milla kanaz urrutiagora, eta arri puska ura andik ateratzeko, bildu ziran eun ta berrogei ta amar gizon eta ogei ta bost

(1) Ain da abilla arotz, zurgin edo artista au, non bein ekustearekin beste gabe ikasi du ezkillak egiten, eta onek egiñak dira uriko elizako aundiena eta bi txikiak, Guadalupe-ko biak, Irungo bat, eta Ernani-ko beste bat. Da gizor bat gauza askotarako gai dana, da «ezkutaturik dagoan arri baltoso bezela».

idi pare. Lenengo egunean erabilli zuten milla kanan bezela, eta bigarrenean ekarri zuten, jarri bear zan lekuraño.

Andik amar egunera atera ziran beste bi arri, bata amabost oñekoa gurutzearen besoak egiteko, eta bestea zazpi t'erdikoa gañerako.

Asko da jakitea, gurutze onek dauzkala berrogei ta bi oin t'erdi peañaren ondotik asi eta bururaño. Peañak dauzka bost malla inguru guzian, eta malla oetan egon ditezke jarririk eun ta ogei gizon alkar asko estutu gabe.

Gurutze au ekustean, lan oetan adituak direnak, esan izan dute mirariturik: "Bada norbait, alderdi edo gai geyago gabe, arri pixu oek txutik jarri dituana?"

Gurutze onen oñean jarririk dagoanak, ekusten ditu España bere lau probintzi euskaldun Gipuzkoa, Bizkaya, Araba eta Naparroakin, eta Prantzia bere beste lau, Basses-Pirenees, Landes, Gironde eta Gers-ekin..

Gurutze au dago Gipuzkoa-ko lekurik zoragarrienean; emendik ekusten dira,

esan dituan probintziaz gañera, arkaitz, mendi, baso eta oyanak; agiri dira zelai-soro, ibar eta sagasti mardulak; agiri dira uri, erri eta borda, uso txuriak diruritenak arbol-tartean; agiri dira burni-bide eta Irun eta Endaia-ko *estazioak*; agiri dira Burdeos-ko munu, Baiona-ko barra, Biarritz-ko erri, Sokoa-ko gaztelu, Ondarrabi eta Endaia-ko portu eta Abbadi-ren jauregi galanta; agiri dira itxaso zabal, Bidaso ibai eta errekatxo garbiak; agiri da Justiz aomen aundikoa, lotsatua bezela txara tartean; agiri da Guadalupe-ko elizatxoa bere dorre alaiarekin; agiri da gure uri noble, leial, errutsu eta beti piela, bere murru urratuakin; agiri da... baña bukatu dezadan zer agiri dan, Aita Arana-k gurutze onen peañan exeria zegoala konpondu zituan bi itz-neurtu oekin:

¡Irun aldeko ibar ederra
zoragarria bai dago!
agiri dira Oyartzun mendi,
San Martzial ta geiago;

beste aldetik Larrun altua,
Urruña berriz berago,
oyen ondoan euskaldunentzat
bost erri maite badago.

Begira an bean Endaya,
eta Bidaso ibaya,
bere gañetik dator su ta gar
burnibidezko pasaya;
Ondarraitz dago beste aldera,
ta andik gora da alaya
euskaldun andi Abbadi-k duen
jauregi berri alaya.

Bukatzer a noa, esanaz emengo pun-
tziorik aundiena egiten dala Agor-illaren
zortzian, eta urtean asko erromerigille
etortzen direla auzo-errietatik, baña ba-
tez ere Azenzio egunean; ez da berriz, ba-
taz beste, egunik igarotzen, mezarik eman
gabe.

Oek dira nik bildu dituan berriak, Ama
Birjiña Guadalupe-koaren gañean; zer-

bait laga badet, izandu da ziazalde au ez
geiegi luzatzeagatik...

Irakorlea: gaizki esanak barkatu, eta
gomenda nazazu zure erregu eta otoitze-
tan, Jesusek gurutzearen oñetan Amatzat
laga zigun zeruko Erregiñari.

Alfonso Maria Zabala-kõa

"Euskal-erria", XI, (1884).

NEGUKO ARRATZETAN

SU ONDOAN KONTU KONTARI

(Zeamako izkean pasadizo batzuk.)

ZEAMAKO SAKRISTAUÉ ETA ONTZA

—Auxen da langitéa elten diuna ontzak —esaten zion bein bateen Zeamako sakristauék bertako Erretoré jaunel.

—¿Zer gertatzen dek bá?

—¿Zer gertatzen dan? Gaueró gaueró jatxitzen da ontza bobedatatik, eráten do olioá, eta dao elizea illun, eta argi baé Sakramentu santué.

—Kuisidatea dek oixére. Esan diat leéne milla bider, tiroóz botatzeko ontz deabru ori, baño ire temea dala mediante, zeukau geleneén Sakramentué argi-baé, eta oliotan bakarrik berriz malkirrot eraingo diok elizéri; gaur gauen baá, eonai elizan armaea artuta bai, eta ontza datorreneén tiroóz botáazak.

Esan da ein; badao gure sakristaué, badator ontza gauberdi aldera, eta jartzen da lanpara gañeén; ordun, kaskabela baño pozikágo, jasotzen dó katuún armaea, baño ontzakin batera artzen dó apunterín altara nausin zeon kuítzea.

Etzion tiratu nai iñundik iñora kuítzeri, eta asten zaio korutik eskuúkin kiñu eiñez, eta esanez:

—Txit, txit, alde ein beza, alde ein beza.

Baño kasoikeé ezion eiten kuutze santúk, eta ontzak iges ein etzeion, tiratzen do eta tiroon otsákin ikátuik, badijoa ontza bere zulora eta Santo-Kristók jotzen do lurre.

Jun zan saristau iñoza zer gertau ote zan, eta Jesus kuutzipikatué milla txiki txiki eifñik ikusi zoónen, esan menzion beitatik negarra zeriola:

Neré Jesukristo Jauné,
Zeuké kulpak baltuzú,
gizona kolerán ikusi ezkeró
¿zertako alde ein eztezú?

Zeamakoa ez dan batek

«Euskalerria», I. (1880).

* * *

Zeamako izkean pasaizo bat

EPERRAK AZATAN

Pim... Pum... Pam...

—¿Aittona?

—¿Ze bear dek?

—Oaiñe-e, lengo iru eiztari aák, eteraittue eper-
rrak.

—Beiralekuen bá (1), nun gelditzen dien...
¿ikusittuk?

—Bai jaune.

—Bokoitzek bana bota dittue.

—Eiztari bikañek dittuk orik.

(1) Mirémoslas pues. (Egillearen oarra).

—Bai, gaur beintzet dozena bat eper botaittué.

Sorón, arta biltzán zebiltzen aittona-illobák; azkeneko itz ook esan zituen bezin laister, eiztari aatako batek deadar egin zon esanaz:

—Txomin, Txomin, ¿ikusittuzué eperrak zeñ aldetaa ein doen?

—Bai jaune, —eantzun zion Txomin zarrak—. Bi geldittu dié Amiñao-barreneko soro-muñoon, beste iru sartu die Irutxetako txara-sakoneen, eta besteek berriz Egurtzeko gaztañari goonea ein doé.

Andik bereala jatxi zien Txomin eta bere illoba arta biltzan ai zien sorora iru eiztariik, bi txakur ederrekin, eta aatako batek, egun onak eman ondoen esan zoon:

—Kaxo, Txomin zaarra: ¿oaindikée badao sasoiá laneako?

—¿Ze eingo deu, jaune? Ez do eozeñek laroeti ta amabi urtetan sorpon lan asko eingo.

—Egie, Txomin. Eta... ¿arta urte ona dezue aurtent?

—Ainbestekoa, jaune. Jainkoa ez da guzaz aaztutzen. Aurtengo urtea baño txarragook izaten dié.

—Gaztañék dauke beintzet itxura ona.

—Oso ona, jaune. Zeamako baserritarra, artoa eta gaztañea izan ezkeo, ondo da, nolabait urtéri pultz eitten dio.

—Bai, ala da; emengo nekazarik baño bizio geigo ez baleuke iñork, zuek bezin zintzook balieke beste Euskal-erriko langilleek, ez lieke Amerika alde oitaa, juten dienak, jungo.

—Ze nai do, jaune. Jende alper eta seme gaizki azi asko dao oain baztarretan; gañea berriz andik etortzen dien gizon gezurti batzúk, sinistu eaiten dié, an, urrea, palaaz biltzen dala, eta badijoaz zentzu baen gisa een guraso aide eta lur gozook utzita, aberastuko dielako usteen, eta an izan dan Altzukángo Mattolok dionez, badáre zenbait eus-

kaldun pozik etorriko liekenak, ontzie norik pagatue baleukee.

—Arrazoi daukezu, Txomin; atzerriko soñue ohea dala uste doe, eta zuk diozun bezela, arutza jüten dienék ikusten doe zeñen garratza dan kankoko ogle... baña utziokun itzbide oni, eta artu zazue aragi puska bana eta eazazue Mendigorriko, illek pizteen dittún ardo zar ontatik.

Bateé kunplimentu baé, artu zón Txominek, eskeñi zioen bota-ardoa, eta aragi eta ogi zati bat jan ondoon, eta esanaz lenbizi eman zionai «beorren osasun oneako» eta «protxuun deizulé», eon zan ordu lauren bateen Aizkorriko kuutzeri beire.

Iru eiztari aatako bat zan Donostiarra, eta agurre zarrak botea jatxi zoonen, esan zion:

—¡Alá zankoa! Ori da eztarria, aitona. Gaba izan balitz, usteko nuen izarrak kontatzen ari zifñala, edo loak artu zinduela.

—Ez jaune; baaki zer gertau dan: nik Aizkorriko kuutze santuri txit jaiera aundie diot, eta botea jaso dianeen, nee begik uste-baén, ango ermitea ikusi doe, eta nee artén, kredo batzük errezatzen eon naiz.

—¿Denbora alferrik ez igarotzeagatik? —eanzun zion Donostiarrak.

—Ori da, jaune.

—¿Ea bada illobák, orrelako jaierarik dion gurutze santu orri?

Eta artuik eskútan, baldin aittona luze egon bazan, ezan laburrao eon illoba, alako moduz eze, pikea bal, baña beste gauzaik ezan gelditu, leen ain ondo beteta zeon otxabako botaan... baña mutill gaztea jun zan saltoon Otxartea, eta andik eka-
rri zoon beteta, lengori inbidirik etzion ardoz.

—Txomin; esan bear diuzu, zure illoba Otxartetik dotorren bitarteen, zer gertau zitzetzun Zeamako erretoreri eamaten zietzun eperrakin, nere lagun ook aditu dezeen zure aotik.

—Bai jaune. Lenago're bost aldiz kontau diot, baño esango diot berrizee.

«Bada gutxina iruroei urte. Orain daukeun Errotore jaun onen aurrekoon aurrekoa, zan txit mokau (2) on zalea. Nik arrapatzen nituun eper guztik arentzat izaten zien, baño, sekulan etzlen ematen lau kuarto, kuartillu bat ardo eateko (bada garai ortan, lau kuartoon saltzen zan Naparroko ardoik onena). Ia ernega eñik neon, bada polbo-reak eta perdigoiak eamaten zituen nik ardotan gastau bear nittuun txanponak.

«San Miel eun bateen, arrapau nittuun bi eper, bialdu nion (Jainkook zeruun gertau dezan) nere emazte Pruentxi zanakin. Etorri zan etxea, eta esan nion:

«—¡Pruentxi! ¿Gaur beintzet ondo bazkalduko zenduun? ¿Errotore jaune beste eunetan bezela, etzan portauko bee eunen?

«—Bai —eanzun zian gaxook—. «Ona da errota-rie, emateko artoon lekun garie»; irten zat nes-kame zipotz eta prestu-ez ura, bere erbi-ñudeen (3) lepo luze arrekin, eta, «eskerrik-asko» esana-kin itxi ditt atea eta bialdu nau etxetik.

«Orduun esan nion asarratuta:

«—Eon daike ba seguru Errotore jaun ori, ez doola geio jango nik arrapautako eperrik.

«Ez nion baá geio bialdu.

«Urrengo urteko uda azkeneen, soro ontantxe arta biltzan ai nitzela, ikusi noon gure Errotorea, armaea bizkarren artuta zetorrela, eta bide goon ortara allegau zanén esan zien:

«—Jainkook atsalde on, Txomin.

«—Ala diola beorri're —eanzun nion.

«—Eta ¿ez al dek eperrik arrapatzen?

(2) Bocado. (Egillearen oarra).

(3) Comadreja. (Egillearen oarra).

«—Bai, jaune, aurten inoiz baño gelo.

«—¿Ze iten diek baá?

«—Azatan eosi³-ta jan, jaune.

«—¡A deabru tontoa! Oixek-baá gauzea alperrik galtzea.

«—Ez, jaune, ez, —esan nion bekozkoa beltz beltz einda—. Beorren etxea eamaten nituun aak alperrik galtzen zien, baño oain, gure etxeko azak, jaki onekin ederki gozauta jateittuú.

«Errotore jaunek, itzik eanzun bae alde eintzon bidetik, eta andik eun batzuta bialdu zien txerri laurden bat, eta ordún ezautu noon, damutuk zeola, eta asi nitzen niire eperrak bialtzen; eta sekulan ordu ezkeo, etzien utzi zerbait ondotxo eman bae.

«Ara-baá kontau beorri ainbeste gustatzen zaion eperraan kontue.

Atsein artu zoen iru eiztari aak Txominen gertaera onekin, eta nola ordurako alleau zan onen illoba Oztartetik, berrizeé galdetu nun gelditu zien eperrak eta juun zien beste dozenerdi bat arrapatzeko usteen.

Alfonso María Zabala-kook
Ondarrabiin, Azaron zazpiin
«Euskalerrria», XIII, (1885).

* * *

Zcamako izkean pasaizo bat.

ORI EZ DEK IRRINTZIE; ORI DEK
ARRANTZEA

Leazpiarrak, azkarrak eta ernek dialako sonea
(1) doe, baño azkarran arten-e kirten antzeko ba-

(1) Fama. (Egillearen oarra).

tzuk sortzen die, pasailzo onek aitztea emango don bezela.

Aiztorrondon jaio, azi ta bizi izan zan arzai gazte bat jun zan bein baten konpesatzea Leazpiko abade bateana, asi zoen konpesioa, eta ez dakit oain zen gañen, esan men zion abadek ÷ia zerbait zeuken?

—Bai jaune, bauket —esan zon artzalek.

—¿Zer daukezu ba?

Baño artzale men zeon ixill, eta nolzik beifi burue jirauta, kanpoa beltzen zola.

—Esazu, esazu bildurrik bae dezuna, —esaten zion konpesorek—; pekatu eitteko lotsatu bear da eta ez konpesatzeko.

—Nik ezin baike ba esan ein dian pekatue —eanzun zion azkenen-e arzalek.

—¿Zeatik ez ordea?

—Zeatik emen daren ok aituko dien.

—Esazu ixilltxoik.

—Ezin litteke ordea.

—¿Beaz, beste lekun baten esan bearko diezu?

—Bai naibao.

—Goazen ba korua eta an esango ezu.

—Goazen ba.

Igo zoen ba korua; eta á emen, arzalek ein zon konpesioa:

—¿Ez dakit beorrek jakingo don, nola ezkontzen naizen Kortako alaba gaztenakin? Ba, lengo Osteunen Arri-urdingo zelaien nere ardikin nebi-llela, ikusi non, zijotzela Anzarura nere andra-gale eta be ama, urrutí samarretik ezautu nitun, eta nun neon aitztea emateatik olaxe irrintzi eifi nien: Ji... ji... ji... jiiii...

Eta ein zon irrintzi bat, eliza guztie aiden ipiñi zona, esanaz konpesoreri:

—A emen ne pekatue.

—Ao ixill ikirtena! —esan zion abadek aoa eskukin estaliz—, ori ez dek irrintzie, ori dek arran-

tzea, eta i bezelako astok errotan obeto zerek elizan baño.

Eta utzirik korun arzai ifiozoa jun zan be konponariora, itxoten zerenak konpesatzea.

Alfonso Mª de Zabala
«Euskal-Erria», XIV, 1886

* * *

Zeamako izkean pasalzo bat.

BAKOITZE

Ezkion da etxe bat Etxaluze deitzen dioena; etxe ontan bizi zan, (bada makiñat urte) izenez Mattolo eta izen-gaiztoz Bakoitze zeitzona, jale erruzue eta edale berdifik etzuna.

Litxarrero xamarra zaneko pamea zon, eta zerbait errin paltatzen zanen, ondo eo gaizki, oni egotzi oi zioen.

Oitturea zan Ezkion, Urte-berri eunen, irtetzen zien Alkate eta errejidorek eta sartzen zien berrik aparti on bat eittea. Argindeiko (1) etxeko-andrek maneatzon zon aparti au, eta bezperan Pillapranatik ekartzen zitun galek. Pasaizo au gertau zan urten ekarri zon beste gauza askon arten txerri-solomo eder bat gutxinaz dozena bat lirba pisauko zitune. Asteazkena zan eun ura eta peritik etxea etor zanen, ipifii zon preskuran be gelako leion txerri-solomoa. Urrengo golzen eune zabaldu baño lenao sartu zan Bakoitze Argindegin kopa bat agurdinte napar eatea, eta illargi ederrak argi eifnez ekusi zon leion zeon jakie; eta nola deabrue ifioiz lo eztaon, eman zion gogora, arrapau bear zola txintxilixka zeon solomoa, esanaz be arten:

(1) La posadera de la Casa Consistorial. (Egilearen oarra).

«Baldin errejidorek, errin kontura jan ta eran badezake, nik-e, uste dot, orik aña eskubide badeala erriko gauzata, eta solomo ori jan da ez doe beintzet tripamiñik izango, ezta nik-e onekin kontzientzik kargauko». Eta gelagoko bae artu zon aga luze bat etxetik eta baita-re solomo ederra txamarrota-pera.

Kontuatu zanen Argindeiko etxeko-andrea solomoa palta zola, esan zion alkateri, eta onek biardu zion amabie (2) errotore jaunel, esanaz ze gertau zan eta erregutuz predikau zezala mezatan lapurreten gañen.

Errotore igo zan ba pulpittoa eta asi zan esanaz: Ne kristau maitek; Jainkon leeko zazpigarren ainttek bakizue esaten dola «ez ostutzea»; beste eozeiñ pekatu, egizko damutasunekin, ez geigo elteko asmo sendokin eta konpesoren asoluziokin barkatzen da, baña lapurretea ez da barkatzen arrapau dan gauzea jaberri itzuli bae. Bart, Argindeiko etxetik arrapau dioe solomo galant bat; ia ba ne kristauk: uste det aragi, jaki eo solomo bateatik zuetako ifiork inpernura jun naiko eztola, ba, emen ez dao beste erremedioik, eo errestituzioa eo kondenazioa San Austiñek dion bezela. Bakoitzek baki solomoa berea ez dola, biurtu beza ba; ala, barkauko zaio mundu ontan be pekatue eta izango do besten betiko glorie. Amen.

Elizan zerenak, itz ok aitu zituenen beirau zioen Bakoitze gizajori, zeln zeon anpola gorrie baño gorri; etea zon ba txamarrota-petik be solomoa eta tirau zon esanaz: «Protzun delizuele», eta irten zan elizatik eta ez zan Bakoitzen aztarrenik Ezkion izan urte askotan, alik eta gertalzo au ondo aztu zan arteaño.

Ezkioko-Zeamarrak

«Euskal-Erria», XIV, 1886

(2) Alguacil. (Egillearen oarra).

ORAINDAÑOKO LIBURUAK

1.—*R. Artola*

SAGARDOAREN GRAZIYA ta beste bertso
asko.

2.—*M. Soroa*

GABON, ¡AU OSTATUBA!, ANTON KAIKU

3.—*P. Apalategui, S. J.*

EUSKAL MUTILLAK ARMETAN, I.

4.—*Pepe Artola*

USTEZ LAGUNA DETAN ta beste bertso
asko.

5.—*P. M. Urruzuno*

EUSKALERRITIK ZERURA ta beste ipui
batzuk.

6.—*Toribio Alzaga Anabitarte*

RAMUNTXO

- 7.—*Ramos Azkarate*
GALTZAUNDI ta beste bertso asko.
- 8.—*Antero Apaolaza*
PATXIKO TXERREN. (Nobela).
- 9.—*Bitoriano Iraola Aristiguieta*
OROITZAK ta beste ipui asko.
- 10.—*Bertsolariak*
ERREGE EGUNEKO BERTSO-SAYOA (1962)
- 11.—*Piarres Larzabal*
BORDAXURI
- 12.—*Bilintx*
BERTSO TA LAN GUZIAK.
- 13.—*Mariano Izeta*
DIRUA GALGARRI
- 14.—*Parres Larzabal*
IRU ZIREN
- 15.—*Bertsolariak*
EZKONTZA GALDUTAKO BERTSOAK
- 16.—*Alfonso M.^o Zabala*
GABON GAU BAT ETA BESTE IPUI ASKO

1027902

JB-892

